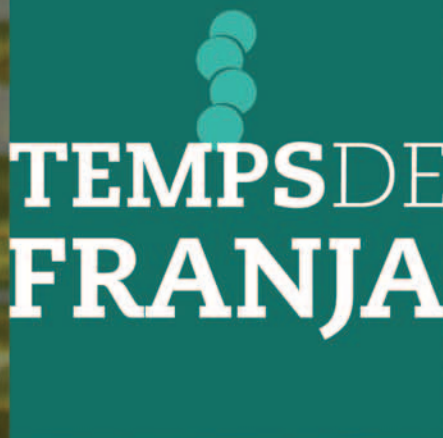

Mor Romà Vallès

Pioner de l'informalisme català, el pintor tenia casa a Calaceit, on descansaran les seues cendres. Va deixar-nos als 91 anys. [p.4]

Moncada torna a casa

L'Ajuntament de Mequinensa ret un emotiu homenatge a l'escriptor a ca seua, al Poble Vell, deu anys després de la seua mort. [p.7]

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Joan Veny i Clar

Entrevista al dialectòleg, 47è Premi d'honor de les Lletres Catalanes i coautor de l'*Atles Lingüístic del Domini Català*. [p.10]

“Un estudi trampós”

Hugo Sorolla analitza la metodologia seguida per a confeccionar l'*Estudio sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*. [p.14]

Segons un estudi d'Ecodes i la CHE

El Matarranya un riu viu?

[p.6]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista
- 12 Llitera
- 14 Aragó
- 17 Galeria de personatges
- 18 Països Catalans
- 19 Opinió

Imatge coberta: El riu Matarranya prop de la seua capçalera. Foto ©Carles Terès

TEMPS DE FRANJA 126

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 • Associació Cultural del Matarranya
 • Consells Locals de la Franja
 • Institut d' Estudis del Baix Cinca-IEA
 • Centre d' Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf • tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:

El Matarranya: Josep M. Baró, M. D. Gimeno, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Carles Sancho.

El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.

La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Esplugas, Glòria Francino i Josefina Motis.

Aragó: Màrio Sasot.
 PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montdús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Mistificacions perilloses

El 13 de juny, Pedro Santistevé, el nou alcalde de Saragossa, pronunciava algunes frases del seu discurs d'investidura en aragonès. No era l'única novetat d'aquest nou ajuntament de "Zaragoza en Común". Uns minuts abans, el que uns dies després seria anomenat regidor d'Economia i Cultura, Fernando Rivarés, havia jurat el seu càrrec amb algunes paraules també en aragonès.

En una nota emesa per la coordinadora "Esfendemos as luenguas/Defensem les llengües", única entitat que difon tots els seus comunicats i notes de premsa en trilingüe (castellà, català i aragonès) deien: Sabem que els dos no són parlants d'aragonès, però també sabem que és un símbol que marcarà el començament d'una nova etapa de la política a Saragossa i que esperem que s'estengue per tota la vida institucional d'Aragó".

I afegien: "darrere van quedar els temps de les rialles i la vulgarització de l'aragonès. Molts dels regidors que van riure's de l'aragonès ja no hi són, altres no han estat elegits pels saragossans i, en algun cas fins i tot el seu partit ha perdut la representació a l'ajuntament."

I jo em plantejava, llegint la nota d'Esfendemos... que no hagués estat malament que l'amic Pedro Santistevé hagués llegit també la versió catalana d'aquell curt i significatiu missatge. A més no ho hagués fet tan malament perquè la seua família, els seus pares, són del Campell (Llitera). I pensava que algun dia algú m'hauria d'explicar perquè l'aragonès és una llengua aragonesa dig-

na de ser introduïda a les institucions de la capital del regne i perquè el català, no. Al cap i a la fi, les zones d'ús i originàries de l'aragonès estan a una distància de Saragossa similar, o fins i tot més llunyana, que les zones aragoneses d'ús originari i predominant del català. A mi, les mistificacions i idealitzacions per a configurar una suposada identitat a gust del consumidor, sigue aragonesa, espanyola, holandesa o bantu me fan una mica de por.

Marià Álvarez

El català a l'Institut del Matarranya

El director del centre, Angel Aranda, argumentava fa uns dies al *Diario de Teruel* que no entenia tanta pressió pel català al centre des de Clarió si només hi ha una demanda per l'assignatura opcional del 17% de l'alumnat. La resposta és ben fàcil de determinar. El curs que ara ha acabat l'alumnat de primer de l'ESO ha tingut només una hora de classe de la seua pròpia llengua, el que ve els de segon no tindran l'assignatura, altres cursos s'ha fet fora de l'horari escolar i a la tarda i a batxillerat sense català. Amb totes estes circumstàncies, encara tenim un 17% de l'alumnat de demanda? Del 80% d'infantil i primària que fan català es passa a un 17% a secundària. Un autèntic milacre.

Arnau Timoneda.

COMARCA DEL

matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS ALTOARAGONESES
 Diputación de Huesca

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
 Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
 Departament de la Presidència

Generalitat de Catalunya
 Departament de Cultura

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsdefranja@gmail.com

SUBSCRIU-T' HI

T. 978 85 15 21

tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Deu anys són molts anys

Enguany es compleixen deu anys des que va morir el nostre enyorat escriptor mequinensà Jesús Moncada. La nostra revista s'ha volgut fer ressò del dolor personal que vam sentir tots els que el coneixíem i del buit que aquesta pèrdua va suposar per a la cultura i la literatura en llengua catalana i per al quefer creatiu i reivindicatiu a les nostres comarques *franjolines* on hi era un referent i un exemple a seguir. En el si d'aquestes pàgines podreu trobar notícies relatives a les celebracions i actes organitzats per l'Ajuntament a la seua vila i el suplement *Styli Locus*, que arriba a les vostres mans dins d'aquest número de *TdF*, està dedicat a la seua memòria.

Tot i això no es pot dir que el seu esperit i la seua obra s'hagen apaiçat i molt menys desaparegut durant aquests deu anys. Ans al contrari.

Les reedicions, homenatges, exposicions, espais museístics, i representacions teatrals de les seues obres no han cessat després de la mort de l'autor de *Camí de sirga* l'any 2005.

La seua última editorial, Edicions 62, ha continuat en la tasca de traure noves versions, en rústica o més acurades, de les seues novel·les, assajos i contes. Les traduccions dels seus llibres arriben, cada any que passa, a més llengües i països. L'editorial lleidatana Pagès Editors va publicar, el 2012, el llibre de Mercè Biosca amb un bon grapat de dedicatòries dibuixades d'en Jesús. Els serveis territorials de Cultura de la Generalitat, juntament amb altres institucions, van organitzar a partir de 2013, una exposició itinerant a moltes ciutats catalanes amb una selecció de dibuixos i pintures d'en Jesús Moncada.

A l'Aragó, l'editorial PRAMES va editar un llibre de pintures i dibuixos i un altre de fotografies del creador mequinensà, a més d'una nova versió d'*Estremida Memòria*.

El grup teatral d'aquesta vila, Garbinada Teatre, en col·laboració amb l'associació cultural Coses del

Poble han recorregut molts escenaris amb el seu espectacle *D'un temps, d'un poble* on es transmet l'esperit, la ironia, la crítica social i la tristesa dels seus contes, i el Grup de Dones de Mequinensa ha promogut diverses lectures públiques de la seua obra. Sense oblidar el magnífic Museu dedicat a la seua memòria a la zona del Poble Vell.

El Teatre Nacional de Catalunya, de la mà del productor Xicu Massó, va presentar a la sala petita d'aquest recinte barceloní el muntatge *Mequinensa*, basat els llibres de contes de Moncada. El mateix Massó, amb l'escriptor tortosí Albert Roig i el Centre d'Arts Escèniques de Terrassa (CET), i l'activa participació del grup d'actrius Les Antonietes van recórrer diversos espais escènics catalans amb l'espectacle *L'aigua*, inspirat igualment en l'obra moncadiana.

També, gràcies a diferents institucions catalanes, es va posar en marxa fa cinc anys el web "Espais literaris Jesús Moncada" (www.jesusmoncada.cat) on es pot fer un seguiment la seua biografia, la seua obra i els actes i iniciatives que es fan per mantenir la seua memòria.

El seu llibre de relats *Cafè de la granota* ha estat de lectura obliga-

Descobriment d'una placa commemorativa a la casa de Moncada del poble Vell de Mequinensa
AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

tòria per a aquests alumnes de segon de batxillerat a Catalunya i ha sortit a les proves de català a la selectivitat aquest juny.

No podem dir el mateix del que ha estat fet el govern aragonès del PP-PAR en aquests darrers quatre anys. El primer que va fer la seua conselleria d'Educació, Cultura i Esports va ser eliminar del seu departament el Projecte d'Animació Cultural "Jesús Moncada", que portava activitats culturals en català als col·legis, instituts i ajuntaments de la Franja, en el qual hi va participar assíduament l'escriptor des del seu inici fins que va caure greument malalt.

La Diputació de Saragossa, província a la qual pertany el poble de Mequinensa, tampoc s'ha distingit mai en aquests deu anys per promocionar l'obra de l'autor de la *Galeria de les Estàtues*.

Esperem que a partir d'ara, amb els nous temps polítics que corren en la nostra Comunitat Autònoma, Jesús Moncada i la resta d'escriptors aragonesos en Llengua Catalana reben el tractament i el respecte que mereixen i el Premi Guillem Nicolau, ixque del "gueto", la confusió i la marginació en què ha estat sotmès en aquests últims anys.

Mor el pintor Romà Vallès

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

El passat 15 de juny morí als 91 anys el pintor Romà Vallès, pioner de l'informalisme català. Fa pocs dies el Centre Cultural Terrassa havia obert un espai dedicat a la seua obra.

L'artista es va formar a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi i va continuar la seua formació amb diversos viatges als Països Baixos, Suïssa i Anglaterra. El 1956 va començar la seua trajectòria

Cartell de la 17a Trobada del Matarranya, obra de Romà Vallès

històric i ben restaurat.

Amb motiu de la mostra "Memòria 88" de Romà Vallès, oberta el 19 de gener a l'Espai Volart 2 (Fundació Vila Casas) de Barcelona, vaig escriure unes línies, de les quals transcripció ara una part: "Recordo ara amb agradívola nostàlgia la 17a Trobada Cultural del Matarranya, l'any 2007, i el seu cartell anunciador. Aquells poms de flors blaves, grogues i vermelles que

dins la pintura abstracta i va ser un dels fundadors del primer museu d'art contemporani de Barcelona i de l'escola d'art del FAD. Va exercir de professor a l'Escola Massana i a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona.

El treball de Romà Vallès es va desenvolupar a través de diferents sèries, com "Cosmogonies", "Collages", "Biomorfisme" i "Nous conceptes", i des del 2000 treballava en la sèrie "Heràclit".

Des de fa molts anys mantenia casa a Calaceit, un edifici

el pinzell de Romà Vallès havia deixat amorosidament amb gran mesura i sentiment sobre el llenç de lli impol·lut. I també la inoblidable visita que vam fer al castell de Vall-de-roures, on el pintor ens va passejar amb il·lusió per la seua exposició "Arquitectures còsmiques". Aquells grans quadres abstractes ens vam parlar, un matí d'agost, de la seua tècnica, de la seua motivació, del color, de la composició, de les textures... amb paraules, mai millor dit, del seu propi autor. Tot un plaer."

Amb ocasió de la visita al castell de Vall-de-roures que comento li vaig dedicar uns versos al pintor que reproduïxo en el seu honor:

Díptic de la Trobada 2007 A Romà Vallès

*Pintats i repintats
els llenços del Castell de
Vall-de-roures,
de segles, bruns i negres,
història i formalisme.
Òrfenes les estances
de biomorfismes, floracions,
geometria i conceptes.
I en arribar els llenços del pintor
s'ompliren de color, filosofia,
informalisme i poesia,
traçant tresqueres mòbils
cap a l'art suprem:
el sentit de la vida*

IN MEMORIAM

Un record per a Toni // Juan Luis Camps Juan

Farà deu anys de la mort de Toni. La vida ens va pegant esta classe de cops durs i traïdors. No va ser el primer ni tampoc, per desgràcia, serà l'últim i escrivint això me'n recordo de totes les altres persones estimades que ens han deixat a la seua flor de la vida.

Bé, de Toni persona ja vam dir tot lo que se tenia que dir al llibre que li vam dedicar Carles Sancho Meix i jo mateix: *Toni Llerda, terra i llengua*.

Quan el recordo no puc deixar de pensar en tot allò que vam perdre com a poble, Queretes, i com a comarca, Matarranya. Dos entitats sobre les que tenia molts projectes de futur. Ningú és imprescindible en aquest món, evidentment, però les pèrdues se noten molt més en les comunitats menudes que en les grans.

Toni va ser un lluitador des de molt jove per sa terra, per les costums i per sa llengua. No vull descriure fins a quin punt. Pocs

ho són i encara menys pocs ho poden entendre això de treballar i arriscar pels altres. Per sort Toni no caminava sol i algunes de les seues propostes s'han anat materialitzant al llarg d'estos anys.

Avui solament vull destacar el gran impuls que va donar a l'associacionisme i a la cultura. La potenciació de tot tipus d'associacions participatives, locals i comarcals, encara l'estem gaudint ara i és un llegat que no el podem perdre. L'amor a les diferents expressions culturals i el suport que donava individualment a tots aquells que ens decantàvem per aficions minoritàries no té preu i la seua manera de fer difícilment es tornarà a repetir.

En fi, per a mi Toni és un d'aquells personatges que apareixen de tant en tant i que no sé qui, de manera traïdora, ens els pren. Per a mi Toni va ser un dels millors alcaldes que pot desitjar un poble. Per a mi Toni, a més d'amic, era una bona persona.

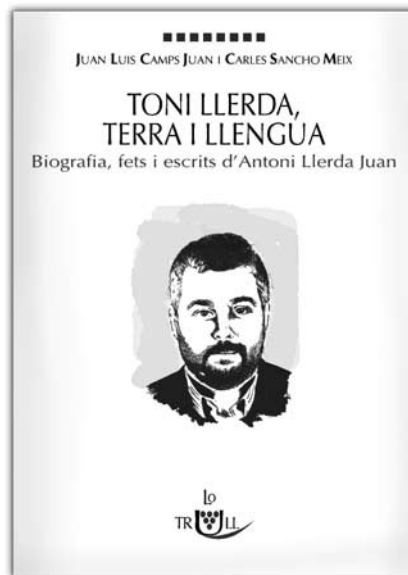
Te recordarem sempre.

Al nostre amic Toni Llerda

// CARLES SANCHO

Vaig conèixer Toni Llerda a través d'un extraordinari article publicat a la revista *Nosotros* que editava l'arxiprestat de Vall-de-roures a partir del desembre del 1980. En el seu primer número, a la portada, apareixia un mapa de la comarca del Matarranya amb la toponímia escrita en català. En el text adjunt Toni, el seu autor, des de l'Associació Cultural Gent Jove de Queretes, defensava l'existència de pertinença a un territori que incloïa, a més de la comarca del Matarranya, les viles del Mesquí i del Bergantes, atenent principalment a criteris lingüístics. L'article titulat «Los pueblos del Matarranya. Topónimos que debemos conservar y difundir» donava arguments sòlids per la creació d'esta unitat territorial que presentava acabava amb uns dels versos més celebrats del cantant valencià Raimon: 'qui perd els orígens, perd la iden-

titat' plenament vidents, encara ara, per a la gent de les nostres viles. En aquells anys defensar la nostra llengua i la nostra cultura era una tasca difícil i complicada. Després vindria la nostra confluència en molts projectes comuns: la creació d'associacions culturals locals, la participació en el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la fundació de l'Associació Cultural del Matarranya, l'homenatge a Desideri Lombarte, la participació en el projecte de recollida de literatura popular en català *Lo Molinar*, la defensa de la comarca del Ma-

Coberta del llibre dedicat a Toni Llerda

tarranya... Toni era un gran lluitador pel territori i la llengua i va ser lleial als seus ideals i projectes fins la seua mort. Deu anys després del seu traspàs el seu testimoni continua encara vigent. Cada vegada que passo per la carretera de Calaceit a Vall-de-roures observo el monument dedicat a Toni anunciant la imminent presència de la seua vila a qui li havia dedicat tot el seu esforç. José Manuel Aragonès, l'escultor i amic del queretà, va saber fer una síntesi de la seua activitat a través de la creació artística per mantindre viu el seu record.

El Campus de Música i Balls Populars del Matarranya es converteix en "Ebrefolk"

// ESPAI DE SO

Amb un atractiu programa compost per diuit tallers i un seguit d'activitats lúdiques a la nit arriba Ebrefolk, la nova denominació del "Campus de Música i Balls Populars de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià" de Móra d'Ebre, que enguany arriba a la tercera edició, i que se celebrarà en la capital de la Ribera d'Ebre entre el dimecres 8 i el diumenge 12 de juliol.

Els organitzadors, l'associació de recerca i difusió etnogràfica Espai de So, tornen a apostar per la difusió del patrimoni etnomusical en un context de formació, seriós i professional, però amb un component lúdic molt important.

En paraules del seu director, l'etnògraf valencià Lluís-Xavier Flores: "Ebrefolk està aportant el seu granet d'arena en la modificació d'una visió esbiaixada i, fins i tot, un desconeixement que sobretot, a Cata-

lunya i a l'Aragó, es té encara cap a determinats gèneres musicals tradicionals autòctons, la seua interpretació i els seus protagonistes".

En este sentit, l'esperit d'Ebrefolk incidix en què només amb un coneixement profund i seriós del nostre patrimoni es pot trencar amb els

Alumnes del Curs de Jota tradicional
MIQUEL FLORES

tòpics i les manipulacions que inconscientment o conscient encara s'hi duen a terme, i així dur en avant projectes de restauració (balls, danses, cants...), recreació (folk) i difusió (ballades, aplecs, trobades) amb la solidesa i la legitimitat que aporta el saber tradicional i el tretlat.

La presència aragonesa està enguany assegurada amb els professors Àngel Vergara i Toche Menal de La Chaminera, que impartiran diversos tallers, i l'actuació dijous en la "Vetlada de Versadors" de Francisco Lasiera "El Chato Pallaruelo" i Javier Bedules, amb els seus músics.

El Matarranya, un dels rius millor conservats d'Europa

// LLUÍS RAJADELL

El riu Matarranya i els cultius de regadiu dels seus voltants conformen “un dels ecosistemes fluvials de règim mediterrani millor conservats d'Europa”. És una de les conclusions de l'estudi *Caracterización de los valores ambientales dependientes del agua del regadío de la cuenca del Matarraña*, elaborat per la fundació Ecología y Desarrollo (Ecodes) i per a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre.

El treball explica que el Matarranya i les hortes associades constitueixen un gran “corredor biològic” que connecta les elevacions dels Ports de Beseit de la capçalera amb les terres àrides de la vall de l'Ebre al tram final.

La investigació d'Ecodes analitza els valors naturals vinculats al curs mitjà del Matarranya –des de Vallde-roures fins a Nonasp– i també els culturals, com l'agricultura, els masos o les infraestructures hidràuliques. El principal patrimoni és, no obstant, el natural. Ecodes destaca que el riu “presenta una insòlita riquesa biològica que el fa especialment singular”. Afegeix que “resulta impossible trobar un altre riu mediterrani a la Península Ibèrica amb tal grau de biodiversitat”.

L'informe, inclòs dins de les actuacions del Contracte del Riu –un acord per a conservar el Matarranya entre tots els sectors implicats–, explica que la llúdria és el “mamífer protagonista” del tram de riu analitzat. Aclareix que esta espècie té a la seua disposició una extensa comunitat piscícola per alimentar-se. També ressalta la presència del cranc autòcton, una espècie molt escassa als rius espanyols.

Entre les moltes aus relacionades amb el riu, destaca la garsa reial, la polla d'aigua, els ànecs, merles, l'àguila reial o el falcó.

El territori analitzat comprèn 985 kilòmetres quadrats. El regadiu, que ocupa 4.830 hectàrees, es concentra a la conca baixa, a pobles com Massalió, Maella, Favara i No-

nasp, on predomina el presseguer. La floració d'este arbre fruiter “confereix a la zona d'estudi una bellesa pròpia, característica, amb una riquesa visual i paisatgística d'indubtable valor”. Un element de “gran importància” vinculat a l'activitat agrària són els masos, “molts dels quals estan enrunats”.

El regadiu tradicional reforça l'interès natural i patrimonial de la conca del Matarranya. Ha originat hàbitats “seminaturals” amb una important “biodiversitat de flora i fauna”. Al tram de riu estudiat s'han inventariat 223 kilòmetres de sèquies, 262 basses, 163 captacions d'aigua i 132 punts d'aigua, entre pous, fonts, assuts, molins i ponts, entre d'altres elements.

L'abandonament dels petits horts de la capçalera contrasta amb l'aparició de grans explotacions fruteres molt tecnificades a la conca baixa. Els horts erms obren les portes a la colonització per la vegetació espontània i poden reforçar la biodiversitat però per altra banda, “des del punt de vista paisatgístic i patrimonial, comporten una notable pèrdua de valors” i poden afavorir l'erosió i el risc d'incendis. Entre les novetats agrí-

coles de les darreres dècades, destaca l'expansió del reg per degoteig, que millora l'aprofitament de l'aigua però que té com a inconvenient un cost elevat d'instal·lació i funcionament. Les noves basses d'aigua vinculades a este tipus d'agricultura solen ser poc beneficioses per a la fauna o, inclús, perilloses al convertir-se en “trampes” per als animals que cauen a dins. En canvi les basses tradicionals, de terra i fàcil accés per als animals, “son espais d'alt interès” per a l'ecosistema.

Ecodes conclou que els regadius del Matarranya i l'Algars son passadissos verds que afavoreixen la “conectividad longitudinal” a l'enllaçar els Ports de Beseit amb la vall de l'Ebre. Proposa mesures conservacionistes per a què els propietaris s'impliquen en la protecció del territori i dels seus valors. Aclareix que les grans extensions de monocultiu de la conca baixa són un contratemps per a la funció “connectiva” del riu. Opina que la promoció, divulgació i aprofitament turístic del patrimoni natural i cultural del Matarranya son un recurs econòmic i laboral per aprofitar.

L'amença dels nitrats

// L. R.

L'inquietant contrapunt de l'estudi que considera el Matarranya un dels rius mediterranis millor conservats d'Europa és l'informe –també d'Ecodes– que adverteix de la creixent presència de nitrats procedents del pixum dels *gorrinos* als aqüífers de la conca i, particularment, a la subconca del Tastavins. La conseqüència més negativa d'este procés ha estat, en els darrers temps, la contaminació de les captacions d'aigua de boca de la Portellada i la Freixneda.

La xarxa de control de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre detecta nivells superiors a 50 mil·ligrams de nitrats per litre –màxim permès per al consum humà– a la subconca del Tastavins des de 2012. A la desembocadura del Tastavins al Matarranya el nivell va arribar a 111 mil·ligrams a principis de 2014. La “càrrega” ramadera és molt superior a la mitjana aragonesa. Mentre a la conca del Matarranya n'hi ha 15 *gorrinos* per hectàrea cultivada, la mitjana aragonesa és de 3,7.

Ecodes considera que la producció de fem de *gorrino* és superior a la que pot aprofitar-se com adob per a l'agricultura comarcal. Considera que l'única solució és, ara per ara, reactivar la planta d'aprofitament de purins per a la producció energètica de Pena-roja, aturada actualment per manca de rendibilitat econòmica.

Moncada torna a ca seua del Poble Vell deu anys després de la seua mort

// REDACCIÓ

Jesús Moncada va morir a Barcelona el 13 de juny de 2005, quan tenia 63 anys. El dia del desè aniversari de la seua mort, el poble i l'Ajuntament de Mequinensa van voler recordar la seua figura i per a retre-li un homenatge com a testimoni d'afecte i reconeixement es va organitzar un acte senzill però emotiu.

Moncada va deixar escrit un text molt personal que volia que quedés penjat a la porta de la seua casa natal, al poble vell de Mequinensa. L'escrit anava adreçat a la persona que anés a enderrocar-la, una volta el govern de Franco havia donat els últims i definitius permisos per a la construcció del pantà que deixaria les velles cases colgades sota les seues aigües.

Rosa Maria Moncada, la germana de Jesús, va trobar aquest document entre els múltiples papers desordenats que jeien dins dels calaixos de la casa de l'escriptor.

Doncs aquest passat 13 de juny, amb la companyia silenciosa i emocionada de molts amics i convilatans de Moncada es va col·locar, a l'entrada del solar de l'antiga casa familiar del Jesús, on la seua mare va estendre les seues cendres deu anys abans, una placa on es pot llegir:

“Al que vingui a enderrocar-la (per a escriure a la porta de ca meva): ‘Enruna-la, si cal, però sense escarnir-la. El que els teus ulls prendran per argamassa i pedra és dolorida pell d'uns altres dies; allí on no sentiràs sinó silenci, nosaltres hi escoltem les antigues paraules’.

L'acte, segons comentà al finalitzar l'alcaldeessa de Mequinensa, Magda Gòdia, “havia de ser un acte participatiu i ho va ser, perquè gairebé 200 persones hi van acudir”.

Després de l'acte de descobriment de la placa, l'Orquestra Camerata Adagio va interpretar *El cant dels ocells*. Seguidament, la comitiva va anar a la Plaça de la Mina, on es troba el complex museístic de la localitat, que entre altres centres temà-

tics com el Museu de la Mina i el d'Història de la Ciutat n'acull un dedicat a la memòria de Jesús Moncada. Allí, en un acte conduït pel Grup d'Investigació 'Coses del Poble' diversos col·lectius relacionats amb l'univers moncadià van aportar el seu gra d'arena a la commemoració amb lectura de textos, discursos improvisats i interpretacions musicals.

El Taller de Lectura de l'Associació 'La Dona' va llegir una de les obres de l'autor, *Metafísica sota les Acàcies*. El Cor de Mequinensa va interpretar la peça titulada *Llaüt de Mequinensa*. El grup Garbinada Teatre va escenificar un fragment de l'obra *D'un temps, d'un poble*, basada en textos de Moncada. Finalment, la Rondalla del Poble va interpretar diverses cançons entre les que es trobava *A l'amic Jesús el Vell*, composta pel músic de Mequinensa Batiste Estruga com a homenatge a l'escriptor amb motiu del seu traspàs.

L'objectiu d'aquesta jornada, a més de recordar Jesús Moncada el

Record a Jesús Moncada a ca seua del Poble Vell
AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

dia que es complia una dècada de la seua mort en el lloc que va plasmar en les seves obres que han permès mantenir viva la memòria de la desapareguda Mequinensa, era posar en valor el 'Poble Vell', l'antic nucli urbà de Mequinensa que va desaparèixer per la construcció de l'embassament de Riba-roja.

Jesús Moncada va néixer a Mequinensa l'11 de desembre de 1941 i va morir a Barcelona el 13 de juny de 2005. La seua obra, tal com es pot comprovar al 'Racó Moncada' del Museu de la Història de Mequinensa, va més enllà de la narrativa i explora disciplines com la pintura i la fotografia, una àrea que, juntament amb l'escriptura, li va permetre salvaguardar la memòria de la desapareguda Mequinensa. Moncada, autor d'obres com *El cafè de la Granota* o *Camí de sirga*, va rebre, entre altres premis, la Creu de Sant Jordi, que atorga la Generalitat de Catalunya, el 2001 i el Premi de les Lletres Aragoneses en 2004, guardó que va recollir poc abans de la seua mort.

Eixida de l'IEBC a l'ermita de Sant Valero i a Villella

// ALFONSO MAÍLLO

Diumenge 31 de maig, en ocasió de l'eixida anual de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, vam anar a l'ermita de Sant Valero i a la vila de Villella de Cinca. La visita va incloure una explicació, tant de la història de l'ermita com de la mateixa població de Villella, per part de l'erudit local Heliodoro Barrios.

L'ermita, construïda damunt d'un mausoleu ubicat en una vil·la agrària romana del segle II, data com a mínim del segle XIII. És d'estil romànic tardà, ja amb alguns trets de transició al gòtic, com ara els arcs lleugerament apuntats. El seu retaule del segle XV –possiblement obra de

JULIO MORENO

Pere Garcia de Benavarri– va desaparèixer durant la guerra dels Tres Anys, i no s'ha trobat. Als antics perxes de l'entrada de l'ermita van ser assassinats a la postguerra pel sometent franquista dos pobres que s'hi havien aixoplugat en confondre'ls amb maquis. Durant un temps, un del ermitans va ser un altre assassí i ex-convicte, que al tornar a les seues terres després del pas per la garjola, van anomenar-lo ermità de Sant Valero.

De l'ermita vam anar a Villella, on Heliodoro ens va donar complert i detallat relat de la història de moltes de les cases i famílies que hi han viscut.

Alumnes del San José de Calasanz de Fraga al CdA Les Obagues

// DOLORS SERVETO

Els xiquets i les xiquetes de Primer Cicle del nostre centre vam participar els dies 6, 7 i 8 de maig en un Camp d'Aprenentatge sobre els aliments titulat "Del plat a la taula". Ho vam fer a Les Obagues, ecocentre situat als afores de la població de Juneda, a la província de Lleida, a uns tres quarts d'hora de viatge des de Fraga.

Allí vam fer tallers relacionats amb els aliments: transformació d'aliments, apicultura, treball a l'hort, cura dels animals i, finalment, servei de taules del menjador i coneixement de l'entorn. Es tractava de participar activament en els tallers, no mirant i escrivint i estant asseguts, sinó posant en pràctica tot el que havíem après amb la mestra en les diferents àrees per posar en pràctica això que diuen de les competències, els estàndards imprescindibles... de la nova llei d'educació, on es dona més valor a qui **sap fer** que a qui només **sap**. També us volem dir que els tallers es feien en les llengües curriculars que es treballen al centre.

A la cuina... molt emocionant! Ens van donar ganivets de veritat, vam ta-

llar i trinxar la carn amb una màquina manual per a preparar mandonguilles i hamburgueses que després ens menjaríem per dinar. Les restes de menjar anaven a parar a uns cubells de color roig i verd, ben classificades, i arribaven a la granja com a menjar dels porcs o de l'aviram. No es perd res de res! Cada menjada, un grup s'encarregava de parar taula, posar els coberts, recollir el menjador... era més divertit que quan ho fem a casa!

Uns donàvem menjar als animals i els altres ajudàvem a netejar-los. La feina més pesada la feia el ramader de la granja. Vam posar ous de gallina en una incubadora i van nàixer el dia 28 de maig, després d'haver estat dins de la màquina 21 dies. El que més ens va agradar va ser donar alfals a les vaques, així com veure córrer un porc per la seua cureta.

A l'hort vam treballar de valent arrencant males herbes, plantant enciams, porros i safanòries, que després regàvem. Feia molta calor. Ser pagès és una feina forta.

També vam anar a visitar les abe-

Alumnes al camp d'aprenentatge
DOLORS SERVETO

lles de la mel: vam observar una cel·la reial, les obreres, els abellots, les cel·les de la transformació d'un ou en abella... Va ser impressionant! Portàvem vestits especials, pareguts als dels astronautes, guants, un fumador... I per la nit i a les hores lliures? Jugàvem a fer cabanes amb troncs, als arrobalsadors, al bàsquet, al bolei, al futbol i de nit fèiem jocs de nit.

Vam acabar rebotats però amb moltes ganes de tornar una altra vegada i, si pot ser, més dies!

El curt *Mar de fons* produït per Javi Rodes, premiat al Festival de Cinema en Català

// REDACCIÓ

El documental *Mar de fons* rep el premi a la millor producció de les comarques tarragonines al Festival Internacional de Cinema en Català en la seua 8a edició.

Aquest passat diumenge, el FICCAT va celebrar la cloenda del festival amb una gala en què es van premiar diferents produccions audiovisuals en català que durant la setmana s'havien projectat a Roda de Berà (Tarragonès).

El curtmetratge documental *Mar de fons* havia estat seleccionat d'entre més dels 300 audiovisuals que van presentar-se al certamen i competia amb 11 produccions més de la mateixa categoria. A la gala, van recollir el premi la directora Ariadna Rodríguez i el productor mequinensà Javier Rodes, els quals van agrair la implicació dels sis mariners protagonistes de la història i van re-

cordar al seu company d'equip Nacho Amela que no va poder assistir a l'acte.

Rodat íntegrament a Sant Carles de la Ràpita, *Mar de fons* és un curtmetratge que no es limita només a retratar la feina i el dia a dia a alta mar, sinó que s'endinsa en les sis vides dels seus protagonistes. Així, la mar i la vida a bord d'una de les embarcacions de la Ràpita serveixen com a teló de fons del documental que retrata sis vides, sis històries i un ofici.

El documental ja havia sigut seleccionat l'any passat al Festival Internacional de Documentals de Barcelona, el DocsBarcelona, en la secció Doc-U, la qual recollia la millor producció documental dels estudiants de Comunicació Audiovisual de les diferents universitats catalanes.

Entrega
premis
FICCAT
FICCAT

Web:
mardefonscurtmetratge.wordpress.com/mar-de-fons/
Facebook:
[mardefonsdocu](https://www.facebook.com/mardefonsdocu)

ESTAMPES RIBERENQUES

El bilingüisme i altres nafres // Quim Gibert

El meu anglès l'associava al d'un espanyol. És el que em va dir, l'estiu passat, un depenent, que semblava conèixer l'ofici, d'una botiga selecta d'Istanbul. També em va passar el mateix a París, anys enrere: un nord-català que hi vivia, em va confessar que els catalans de més avall de les Alberes, quan parlem francès, tenim un accent que ens fa passar per espanyols. I que, en canvi, els vells del Rosselló, quan parlen en francès desprenen un to genuïnament català, que impossibilita que siguin confosos per francesos i encara menys per espanyols.

Vaig quedar ben descol·locat. Em feia sentir incòmode que els catalans del sud no tinguéssim un accent diferenciat quan parlàvem francès (o anglès). I que, a més, el nostre deix s'hagués allunyat tant respecte al dels rossellonesos. No saber treure'n l'entrellat equival a sentir un ressò per dins, d'aquells que t'obliguen a interpel·lar-te com si es tractés d'un misteri que cal decodificar. La necessitat per aclarir allò que no entens sol generar una tensió altament motivadora.

La lectura d'*El bilingüisme mata* (Ed. Pòrtic, Barcelona 2015) m'hi ha fet pensar. El filòleg Pau Vidal, l'autor del llibre, diu que l'accelerada erosió dels trets que fan del català un sistema lingüístic diferent del castellà és la causa que l'idioma que parlem avui s'assembla poc al que parlaven els nostres avis: «cada cop s'acosta més, tant en la pronúncia com en el vocabulari o l'entonació a l'estàndard castellà». Ho puc confirmar de primera mà. Recordo que el pare, que va ser paleta, construïa torretes. Ara els constructors fan «xalets». Dels bistecs russos que la mare em cui-

nava per sopar, quan era un marrec, ara en diuen «hamburgueses». De les lllaminadures, «xuxes». Els verbs travessar i acostar també van en camí de quedar en desús, substituïts per «creuar» i «apropar». Et fa res?, una pregunta tan nostrada, ha mig desaparegut en favor del «t'importa?». I ens avenim per «ens portem bé».

I quan parlem directament el castellà, hi ha catalanoparlants, de l'estil del tennista Rafael Nadal, que tinc la sensació que fan esforços titànics perquè no se'ls hi endevini el deix. Tant és així, que el de Manacor s'expressa en un castellà ortopèdic. Vidal es fa seves unes paraules d'un altre mallorquí, el lingüista Gabriel Bibiloni, per explicar-ho: «la llengua superior, àmpliament escampada i en procés de nativització, no es pot parlar amb cap imperfecció. Parlar espanyol amb traces de la llengua subordinada és sentit com una limitació [...] els catalans s'han posat com a fita peremptòria fer desaparèixer tot rastre d'accent català, és a dir amagar allò que faria visible la seva identitat lingüística». Conseqüentment, el que fan molts catalanoparlants és procurar passar inadvertits. El fet diferencial irrita d'allò més a Espanya. Això ho hem patit, ho patim. Tant és així, que el català d'avui, en bona part, continua sent una persona espantadissa, que en aquests afers s'estima més actuar com si tingués pa a l'ull. Aquesta i altres evidències entorn el posicionament lingüístic, que adoptem davant d'un possible conflicte, és l'eix principal d'*El bilingüisme mata*, un assaig que fica el dit a la nafra. Per cert, «anar nafrat», és una expressió ben viva a Fraga.

JOAN VENY I CLAR, 47è PREMI D'HONOR DE LES LLETRES CATALANES

“El català ha perviscut amb una força tremenda: és un cas únic entre les llengües del món”

// RAMON SISTAC

Fa quaranta anys, estudiant novell, vaig caure “a les mans” d’un aleshores encara jove professor mallorquí, Joan Veny, “l’home dels dialectes”, el guardià de la immensa font d’informació que era i és l’*Atlas Lingüístic del Domini Català* (ALDC). Ell va ser el responsable primer que em dedicés a l’estudi del ribagorçà, el meu català pairal que jo encara anomenava camporrellà (de Camporrells).

Joan Veny em va ensenyar moltes coses. La primera i principal, a investigar i aprendre pel meu compte. A mi i als seus deixebles, que som legió. Però, sobretot, ens ha ensenyat a tots els catalanoparlants el valor de la diversitat d’una llengua, de les llengües. Una diversitat que, en el cas del català, és harmònica i és la clau precisament de la seua solidesa i unitat.

Ens trobem a mig matí a la seu de l’Institut d’Estudis Catalans i, tot escoltant-lo, se’ns acabarà fent l’hora de dinar...

Joan Veny i Ramon Sistac amb l’ALDC
RAMON SISTAC

Pregunta. *Què retens en la memòria de la teua infantesa i adolescència a Mallorca?*

Resposta. Vaig néixer a Campos, que no és un nom castellà sinó que ve directament del llatí i vol dir ‘pla’. I, efectivament, si baixes de Llucmajor cap al sud, hi ha un moment, quan entres en el terme de Campos, que comences a veure pels marges les tapereres, de flor meravellosa però fugaç, flor d’un dia. Després ja trobes aquella gran plana, que fa cinquanta anys era una meravella de verdor, com un verger, un jardí, perquè hi havia molta aigua, que treien amb molins de vent. I les famílies tenien quatre o cinc vaques, cultivaven alfals i el farratge per a alimentar-les i en vivien més o menys bé. Però després va venir l’exploració massiva: en lloc de tenir quatre vaques, en podien tenir quatre-centes, i aleshores es va salinitzar l’aigua i aquell verger va esdevenir un ermàs i els molins de vent

ara ja són com cadàvers. Allà vaig néixer, fill de pare *campaner* (‘de Campos’) que era ferrer i un gran forjador. I la mare era de Llucmajor, allà on va tenir lloc la batalla, *sa Bataia*, on Jaume III de Mallorca va perdre la vida i el regne. I per això ja d’infant vaig acostumar-me a cercar diferències dialectals perquè, tot i estar a prop, aquells dos pobles parlen diferent. Quan encara no m’havia socialitzat, jo utilitzava moltes paraules llucmajoreres: *deia butxèca* per ‘butxaca’... I, sobretot, una que era impressionant, *niu* per ‘ocell’. Això, quan funcionava dins la família no passava res, però quan vaig entrar en contacte amb la gent i feien la rialleta... Vaig fer “marxa enrere” i em vaig identificar totalment amb el parlar campaner.

Vaig anar a les monges franciscanes, que eren *ses monges pobres*, enfront de *ses monges riques*, que eren les del Sagrat Cor. Hi tenia una professora, sor Paulina, que era una

monja molt severa... les mans li feien sempre olor de lleixiu, i imposava càstigs impressionants: allò de “la lletra entra amb sang”, el lema dels mestres d’aquell temps. Després vaig anar a les escoles públiques, amb mestres sense gaire vocació docent.

No en tinc un record agradable: cantàvem el *Cara al sol*, el *Giovinezza*... I poc pensava que, temps endavant, el claustre de professors decidiria de posar el meu nom a aquell col·legi. I que, ja poc després del franquisme, passés a fer tot l’ensenyament en català, començant pel català de Mallorca i estenent-

lo després al català més general... i no pas per patriotisme, sinó per pedagogia.

També recordo d’aquella època que els estius els passàvem a sa Rà-

«ja d’infant vaig acostumar-me a cercar diferències dialectals perquè, tot i estar a prop, a Campos i a Llucmajor parlen diferent.»

pita, que era un caseriu de la costa, a deu quilòmetres de Campos, i allà vivia en contacte amb el mar. I el mar, a més de la seua bellesa, conté unes criatures meravelloses que són els peixos, i des d'aleshores m'ho vaig passar molt bé, pescant a la fluixa, amb la barca, pescant a volantí... vaques, serrans, grívies, donzelles... Els seus noms em van interessar des del principi. Era francament emocionant.

P. Fins a quin punt vivies amb normalitat la dicotomia entre el català i el castellà?

R. Realment era una situació estranya. La llengua del carrer, de la família era el mallorquí, que tenia una vitalitat extraordinària; el castellà només se sentia al secretari de l'ajuntament per exemple, a un mestre que hagués vingut de fora o a un guàrdia civil. Però a l'escola s'havia de fer tot en castellà. I era una dicotomia que al llarg dels anys anava acceptant com una cosa normal: la diglòssia. Curiosament, els que mantien al nivell de llengua formal el català eren l'església: a la trona els sermons es feien en català de Mallorca; fins i tot en un català d'una certa elevació, de manera que en lloc de dir *naltros* deien *nosaltres*, i hi posaven l'article literari *el, la* (per *es, sa*); i això era la continuació d'una tradició secular que es pot veure en els textos del segle XIII fins al XIX, on mai no apareix escrit l'article salat.

P. Ja d'adult, què recordes del teu pas per Lleida i des teus primers contactes amb la Franja?

R. Com a conseqüència d'haver tret una plaça de catedràtic de francès, vaig poder triar Lleida, i hi vaig passar tres anys meravellosos. A la Franja, hi vaig anar justament en qualitat de catedràtic, perquè a Tamarit de Llitera hi havia una mena d'institut que no en tenia ben bé la qualificació, de manera que no hi feien pròpiament oposicions: hi anava un col·lega de la matèria, presenciava una classe i a partir d'aquí feia un informe. Vaig aprofitar per a fer-hi unes enquestes i vaig recollir diversos textos interessants. Ara, a la Franja, hi vaig tornar arrel de les enquestes de l'ALDC: Tolba, Sopenira, la Pobla de Roda... A la Pobla, hi vaig anar amb la dona i la filla, que

ja devia tenir uns dos anys... li deien: "mira la ninona, quins risos [rialles] que fa!". Allò va ser com una revelació, per a un dialectòleg... A tu, com que ja ho tens per la mà no t'emociones, però, per a mi... "fa *molto vent*" i coses d'aquestes... Vaig "engreixar" molt lingüísticament, vaig aprendre molt, allà.

P. Família i professió, han estat compatibles?

R. Jo crec que la família ha influït en el sentit que ha respectat la meua vocació i mai m'ha posat pals a les rodes, sinó tot al contrari, ha facilitat la meua dedicació. De manera que arran de la primera fase de preparació de l'ALDC jo em passava els estius pràcticament fora de la família i, és clar, això implica que l'esposa s'ha de preocupar dels fills de manera exclusiva i no pot comptar amb la col·laboració de l'espòs. I això la meua dona ho va acceptar perfectament i li ho agrairé tota la vida. Després tinc els fills que també, de grans, fins i tot m'han ajudat en qüestions professionals.

P. Qui balanç fas del teu mestratge?

R. Aquesta paraula, *mestre*, quan al pare, que tenia un taller de ferreria, se li adreçaven els mossos li deien "mestre". Allò volia dir que ell en sabia més que els altres, i aquesta paraula ja de petit em va impressionar. Més endavant em van fer una enquesta d'aquelles del tipus "què vols ser quan siguis gran": hi vaig escriure "mestre". I efectivament, la meua vocació ha estat ensenyar. El pare, quan vaig acabar la carrera i vaig començar a exercir de professor, em deia "no pots queixar-te, perquè a partir d'ara seràs mestre dels mestres", perquè ensenyava als que després ensenyarien, als futurs llicenciats, als futurs professors. Aleshores, tot i que no puc presumir de mestratge, crec que modestament he ensenyat algunes coses noves, del lèxic, de la semàntica, de l'etimologia, de la fonètica, del contacte de llengües... Sí, algunes aportacions he fet. I sobretot m'ha agradat de veure que alguns alumnes s'hagin entusiasmat amb aquesta línia de recerca i hagin contribuït a millorar el coneixement que tenim dels dialectes. He tingut alumnes realment brillants, en RS que està aquí al davant i molts d'altres, que en diversos

Joan Veny amb un exemplar de l'ALDC
RAMON SISTAC

sectors de la lingüística també han treballat amb esforç i amb fortuna. És la gran satisfacció del professor: veure que la seva obra té continuïtat i que molts dels temes que quedaven foscos o una mica enlaire són coberts de llum pels deixebles.

P. Per acabar, quines sensacions t'ha provocat rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes?

R. Un premi inesperat que hagués pogut caure en molts col·legues que n'eren mereixedors, sens dubte. Però en la vida cal tenir amics, i en el jurat en tenia... [riu]. Inesperat,

però orgullósíssim i contentíssim. Sobretot estic content perquè, a més de donar a conèixer el meu nom (els dialectòlegs no som mai gaire coneguts), a través del premi s'ha parlat molt de l'ALDC. Ha estat com una gran propaganda per a una obra

ingent que, per a alguns, és comparable al *Diccionari Alcover-Moll* o als de Coromines. Exageren, naturalment; està en un grau inferior, però forma part de les obres importants i bàsiques de la nostra llengua, en el seu valor descriptiu i en el seu valor històric.

«A la Pobla [de Roda] Vaig "engreixar" molt lingüísticament, vaig aprendre molt, allà.»

Emocions i solidaritat en una marató de ràdio i televisió a Camporrells

RÀDIO NIKÒSIA EMET UNA PROGRAMACIÓ DE 12 HORES A LA SEU DE CRISÀLIDA

// MÀRIO SASOT

Damunt d'un espaiós escenari, la gent de Ràdio Nikòsia (Barcelona) amb els múltiples protagonistes invitats: escriptors, crítics culturals, cineastes, locutors i tertulians d'aquesta mítica ràdio que serveix de portaveu dels problemes i il·lusions de les persones amb malalties mentals; artistes plàstics i de dansa... I al davant, sota una minsa carpa de plàstic que contenia amb prou feines un sol infatigable temperat per una brisa salvadora, seia un públic somrient, agraït i solidari.

El passat dissabte 20 de juny, es desenvolupava al descampat del davant de la pastisseria de la Fundació Crisàlida de Camporrells, les 12 hores de televisió i ràdio organitzades per a aquesta entitat i Ràdio Nikòsia. Un empeny més del somiatruites realista i rebel Jacinto Marquès i de la seua *troupe* de Crisàlida, una gran família, sense l'ajut de la qual aquests magnets esdeveniments no serien mai possibles.

La jornada s'inaugurà amb la participació dels escriptors lliterans Josep Anton Chauvell i José Antonio Adell debatent sobre el tema "*Günter Gras, Eduardo Galeano: la literatura per a pujar i baixar a l'infern*".

A continuació tingué lloc la primera tertúlia entre la gent de Ràdio Nikòsia, d'on sorgiren reflexions tant suggeridores i estremidores com: "Qui rebutja als *medicats* no sap que en un moment donat de la seua vida ell en pot ser un". O: "L'origen de la meua malaltia va ser que no vaig saber o voler acceptar el meu sofriment". O: "Aprendre a gestionar el sofriment és el camí per a sortir del túnel". I els agraïments i lloances al projecte alliberador

de Ràdio Nikòsia. "A través d'ell vaig descobrir en mi una persona creativa". I una conclusió: "Els *nikosians* volem deixar clara una cosa: Totes les persones som iguals i diferents a les altres."

Després d'una entrevista que el director de la revista *Som Llitera*, Paco Aznar, va fer al cineasta i director de la Mostra de Cinema Iberoamericana de Lleida, on van parlar dels 21 anys de trajectòria d'aquest interessant Festival, es projectà un documental, *Els oblidats dels oblidats*, on es feia palès les difícils i precàries situacions sanitàries dels malalts a països africans com Nigèria, Benin, Costa d'Ivori, etc.

Ja a la tarda, amb el solet caient amb més benevolència i suavitat, es presentà el projecte "Equaid", a càrrec de Juti Gusi, el seu promotor, una xerrada sobre "Autoestima y autocuració" amb Gemma Solé i

Asseguts: membres de Ràdio Nikòsia. De peu, tres joves de Crisàlida i el seu gerent, Jacinto Marquès.
MÀRIO SASOT

Dolors Zapata.

L'entusiasta equip d'animació psicosocial format per Laia Jover, Florence Tessier i Cristina Conesa, junt amb membres de Crisàlida, van donar una esplèndida sessió pràctica d'*Art Teràpia*.

I així van anant desfilitant les tertúlies, els projectes, les il·lusions, els somnis, fins que va arribar, a la vora de les 11 de la nit, l'actuació de les dansaires d'ascendència balcànica Constanza Brncic y Lana Kovacevic.

Com deia el gerent de Crisàlida, Jacinto marquès, "la veu, potser és un dels trets més humans i la paraula, el seu vehicle per excel·lència, ha estat l'autèntica protagonista d'aquesta experiència, on hem pretès *descobrir per a reflexionar; reflexionar per a compartir; compartir per a renovar; renovar per a descobrir*".

Les biblioteques de la Llitera, cada cop més inserides en la vida de la comunitat

// JOSEFINA MOTIS

Les biblioteques públiques, que són institucions cada vegada més presents a la vida de totes les comunitats, ofereixen els seus serveis a la totalitat dels ciutadans i proporcionen accés a qualsevol tipus d'informació.

Depenent del Govern d'Aragó, en el Departament d'Educació i Cultura hi ha el Directori de les Biblioteques públiques d'Aragó. L'Institut Bibliogràfic Aragonès és a Saragossa i les biblioteques públiques de l'estat en aquesta comunitat són a Saragossa, Osca i Terol. A més a cada província hi ha una llarga llista de les municipals. A Osca surt un llistat de 90.

A La Llitera, tenen biblioteca Alcampell, Altorrí, Binèfar, Castillonroi, Esplucs, Calassanç, Tamarit, Vencilló i Albelda tenen Biblioteca Municipal; institucions en continua millora, per al que són necessaris una sèrie de programacions constants i processos interns de treball intens.

Els objectius són actuar de plataforma cultural dels municipis, aspirant a satisfer les necessitats d'informació, educatives i oci dels usuaris. Obertes

a tothom, es necessita carnet per als préstecs.

Serveis:

— Lectura en sala per a adults, joves i infants.

— Obres de referència. Mediateca. Hemeroteca.

— Préstecs personals, llibres publicacions, audiovisuals.

— Préstecs institucionals, a entitats públiques o privades.

— Accés a internet, programes informàtics, impressores escàner, fotocòpies i audiovisuals.

— S'estan adaptant els serveis per al préstec de llibres electrònics

Activitats (a la d'Albelda):

— Conta-contes infantils i per a adults i altres activitats especials.

— Exposicions, com per exemple, la del mes de març «Cinco Ganadoras», artistes que es van conèixer estudiant i que ajunten la seva obra pictòrica d'estils diferents.

— Conferències sobre temes d'actualitat i interès. Com la de març, impartida per una entitat de consumidors: "Necessitat de revisar i conèi-

Biblioteca Municipal d'Albelda GOVERN D'ARAGÓ

xer lloguers i hipoteques, el que s'ha de saber dels comptes i la relació amb els bancs".

— Tallers: labors, xerrades, manualitats...

— Teatre, excursions i caminades.

— Celebracions amb dinars de comunitat.

Amb el Ministeri de Cultura i Esports la Subdirecció General de Coordinació Bibliotecària impulsa la cooperació dels responsables de les biblioteques públiques per treballar de forma conjunta en la recollida de dades estadístiques per a un millor coneixement de la realitat d'aquest servei a tots els nivells. Consta l'efectivitat de les gestions, planificacions, els serveis, i el rendiment.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Periodistes // Ramon Sistac

Criticar els periodistes sempre és agraït. De fet, és un lloc comú: tothom posa a parir els periodistes així com tothom es clava amb els polítics. Però res més lluny de la meua intenció avui que atacar (o defensar, si era el cas) una professió tinguda per noble i antiga (diuen que del segle XIX, però no és per ventura Hermes / Mercuri un precedent dels periodistes?). De fet, es tracta tan sols d'explicar ací la meua experiència d'intrusisme professional, de com un lingüista seriós com jo ha fet circumstancialment de periodista.

Hi ha precedents. Ja de xiquet, a estudi, editava diaris amb paper carbó (val a dir que també feia pastetes i jugava a fireta o a cuinetes. Suposo que els meus pares devien estar força preocupats, ja que no m'agradava cap dels jocs que es pressuposaven al meu rol sociosexual). Però, sobretot, va ser durant la primera joventut quan em vaig decidir a eixir de l'armari. Així, devia ser cap als quinze o setze anys que em vaig estrenar com a intrèpid repòrter en revistes, crec recordar, del moviment escolta de Catalunya i de l'institut de batxillerat. La primera experiència va ser ben bé d'acció: vaig entrevistar Lluís M. Xirinacs, en vaga de fam davant la presó Model de Barcelona (crec que el 1973), i ho vaig fer entre càrrega i càrrega de la policia. Vaig veure volar hòsties de tota forma i condició, però

afortunadament Sant Francesc de Sales, patró dels periodistes, em va lliurar de tot mal (i de mon pare, que m'hauria matat si arriba a saber a què em dedicava). Després va venir una altra entrevista, no tan arriscada, a Joan Fuster. Jo ja havia llegit *Nosaltres els valencians*, però cal dir que en aquella època encara no sabia fer la o amb un canut –ara ja sí–, i vaig gosar demanar-li per què era escèptic. No s'ho va pensar dos cops i em va demanar per què jo era dogmàtic. Haig de confessar que no tenia ni idea dels significats de escèptic i dogmàtic, i ho vaig passar fatal.

Per un altre moment, la meua experiència com a cap de redacció de la revista militar *Moncayo*, de Saragossa. El fet és que no he tornat a fer de periodista fins la setmana passada, amb l'entrevista a Joan Veny que teniu unes pàgines abans. Ara tinc més experiència, i entrevistar Veny és fàcil: el seu verb carregat de saviesa i bonhomia flueix com l'oratge de s'horabaixa, i és fàcil de transcriure, perquè gairebé parla com si dictés. L'únic problema ha estat resumir i quintaessenciar gairebé dues hores d'entrevista. He retrobat les sensacions que tenia fa quaranta anys a les seues classes, i he pogut gaudir un cop més de la conversa del professor, mestre, col·lega i amic.

Vint anys de la publicació d'un estudi trampós

// HUGO SOROLLA

Enguany fa vint anys de la publicació de l'*Estudio sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*, signat per María Antonia Martín Zorraquino, María Rosa Fort Cañellas, María Luisa Arnal Purroy i Javier Giralte Latorre. És un treball encarregat pel Departament d'Educació i Cultura del Govern d'Aragó al Departament de Lingüística General i Hispànica de la Universitat de Saragossa, que el va publicar en dos volums. L'estudi, farcit de paranys que es detallen tot seguit, va causar un gran malestar en moltes persones preocupades per la situació del català a la Franja, i sovint encara ara el recorden.

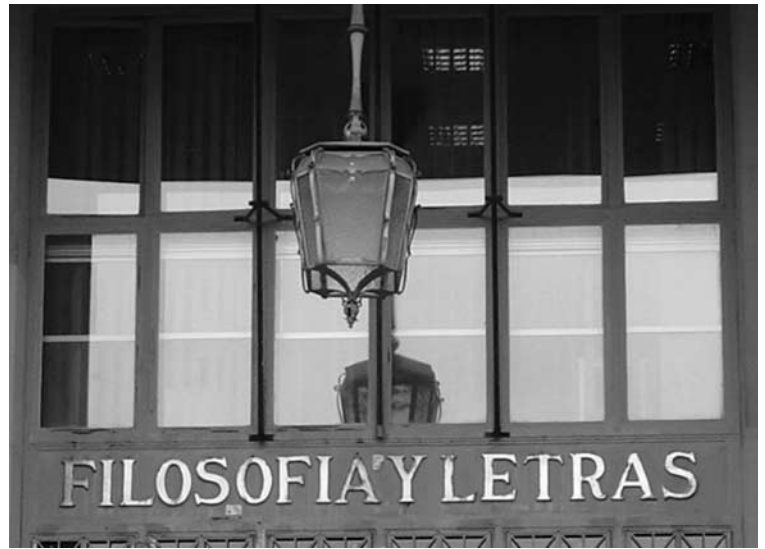
El text comença amb una part introductòria que recull detalls de l'encàrrec (p. 7-10): "Interesaba al Gobierno aragonés de forma prioritaria un análisis de la situación sociolingüística de la zona [...]. De acuerdo con este encargo, hemos articulado los resultados de nuestra investigación en forma de informe, con objeto de que las autoridades aragonesas puedan disponer de un documento que les proporcione [...] información precisa –ajustada a la realidad– sobre las creencias y actitudes de los hablantes de la llamada Franja Oriental de Aragón en relación con las variedades lingüísticas que emplean así como respecto del uso efectivo que hacen de ella". Tot seguit i en negreta, els autors asseguren que ofereixen al govern aragonès "[...] una interpretación científica de las tendencias analizadas [...] fruto de **nuestra reflexión y de nuestro propio análisis (no constituyen, pues, ningún tipo de norma de alcance político) [sic]**". *Excusatio non petita, accusatio manifesta*. I és que aquesta declaració d'imparcialitat, certament insòlita en treballs d'aquesta mena, té el mèrit d'aconseguir posar el lector en estat d'alerta fins i tot abans de començar.

Doncs bé, a continuació es detalla minuciosament, al llarg de pàgines i pàgines, tot allò que s'ha publicat en relació al català a la Franja. Aquesta exploració prèvia

abasta massa temes: si més no, els apartats que recullen els estudis sobre fonètica, lèxic i toponímia són poc pertinents. Són d'aspectes lingüístics que ultrapassen l'encàrrec, i no apareixen analitzats en cap moment a l'estudi. En canvi, no hi ha cap exploració prèvia sobre qüestions de sociolingüística o política i planificació lingüístiques, o bé sobre altres territoris amb característiques similars a la zona que s'intenta analitzar. És una mancança que encara sorprèn més si es té en compte que els autors no són especialistes en sociolingüística, i de fet cap dels signants ha publicat mai més res relacionat amb aquest àmbit.

D'altra banda, també són sorprenents les especulacions i els comentaris subjectius que es fan servir a l'hora de comentar els treballs anteriors relacionats amb la Franja: "No estará de más que reproduzcamos aquí las palabras de Saroïhandy al respecto, producto sin duda de la desinformación y utilizadas, por algunos, con fines catalanistas" (p. 16), "Los curiosos y lamentables errores [...]" [en diverses descripcions de la frontera catalanoragonesa] (p. 19), "Juzgada, pues, la diglosia como injusta [...]" para los habitantes de la Franja, en los trabajos citados, sus autores adoptan una postura que podríamos llamar de militancia lingüística" (p. 32)

Un cop comentada la bibliografia prèvia, es presenta la metodologia: una enquesta quantitativa a 520 persones de la Franja. Ara bé, no s'especifica si els investigadors es van presentar com a membres de la Universitat de Saragossa o no. És un factor rellevant perquè, força

Detall de l'entrada de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Saragossa
ARXIU

sovint, a les zones de frontera com la Franja la població tendeix a convergir camaleònicament cap al cantó de l'interlocutor, tal com descriu magistralment Josep Espluga en els seus treballs.

L'enquesta té 40 preguntes, de les quals 36 són sobre usos lingüístics i creences, la majoria de poc interès (es demana quina llengua es fa servir a les botigues, als bars, al banc, al metge, a l'església...). Els resultats s'analitzen a bastament mitjançant l'establiment de tendències i la comparació de diverses variables que es tenen en compte – el sexe, l'edat, la comarca i el nivell d'estudis. Pàgines del tot ocioses, fins al punt que no dedicar-hi ni una ratlla al capítol de les conclusions. Només les últimes 4 preguntes versen sobre les preferències lingüístiques dels parlants:

- ¿Cree que debería enseñarse el habla local?,
- ¿Cree que debería enseñarse el catalán estándar?
- El castellano es la lengua que se usa en la enseñanza. Usted opina que... (debe seguir siéndolo / la enseñanza debe ser bilingüe)
- ¿Cree usted que el catalán debería ser oficial en el Estatuto de Autonomía de Aragón?

Al principi del text s'afirma el següent: "Nos hemos centrado, pues, en lo prioritario –en lo que resulta de conocimiento urgente, en mate-

ria sociolingüística, por parte de las autoridades aragonesas” (pàg. 9). Doncs bé, sobta que hi haja un desequilibri tan clar entre les preguntes que fan referència als usos i creences i les que fan referència a les preferències. Justament aquestes preguntes, que són les que poden suggerir una política lingüística o una altra, es plantegen d’una manera succinta, més aviat a mode de sondeig que d’enquesta.

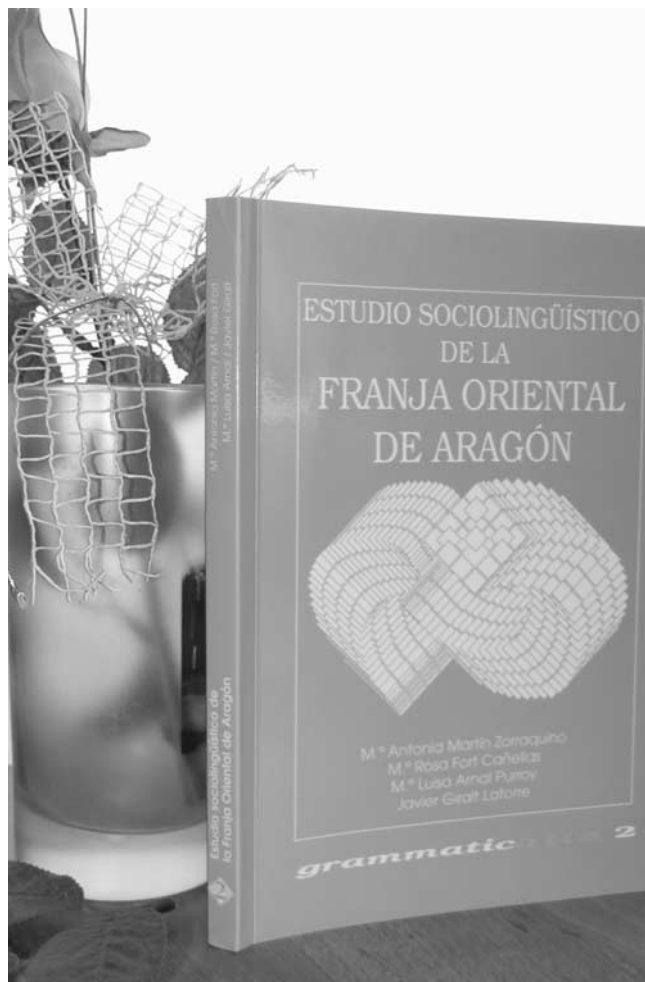
De fet, encara grinyola més quan s’observa que els temes de les últimes quatre preguntes més endavant protagonitzen bona part del capítol d’anàlisi, i també tot el capítol de les conclusions. Per tant, hauria calgut demanar per més aspectes relacionats amb les preferències dels parlants i no passar-hi de puntetes.

Però el més greu és que el redactat d’aquestes quatre preguntes és confós i marcadament subjectiu: condueix a respondre que no. Fet i fet, és la resposta que s’obté a les preguntes sobre l’ensenyament de la parla local (en efecte, els autors emboliquen la troca d’allò més diferenciant entre varietat i estàndard) i sobre l’oficialitat de la llengua pròpia, en aquest últim cas amb una majoria aclaparadora del 75%.

A la pregunta sobre la llengua vehicular de l’ensenyament guanya l’opció que ha de continuar sent en castellà, d’una manera encara més aclaparadora: 83%. I, vés per on, els autors conclouen que ho veuen gaire clar: “Estos datos nos llevan a aconsejar que [...] la enseñanza del catalán [...] no se convierta en una lengua de instrucción en igualdad de condiciones que el castellano.”

Certament, el verb *creure* té uns matisos semàntics que no tenen altres verbs com *agradar*. De ben segur que si la pregunta fos *¿Le gustaría que se enseñase el catalán?*, la resposta hauria estat del tot diferent. Sobre la pregunta de la llengua vehicular a l’ensenyament, de ben segur que la resposta seria diferent si s’hagués demanat fent servir verbs com ara *necesario* o *conveniente*.

I pel que fa a la qüestió sobre l’oficialitat de la llengua, a banda de

Un exemplar de l'estudi
RAMON AMBRÓS

l’ús de *creure*, si es té en compte que el nivell d’entrevistats és molt heterogeni –n’hi ha amb nivells d’instrucció de tota mena–, segurament una part important dels enquestats no sap ben bé què vol dir o què implica que la llengua esdevinga oficial. Així doncs, les respostes serien del tot diferents si s’hagués demanat alguna cosa com ara *¿Le gustaría poder hablar su lengua en el ayuntamiento de su localidad?*

Comptat i debatut, la interpretació i les conclusions (a partir de la p. 125) semblen previsible. Ans al contrari: sorprenen, encara més, el lector. Entre d’altres coses, destaca l’obsessió sense embuts per la llengua castellana, que es demana amb insistència que no siga discriminada. Ben bé el món a l’inrevés. Així, es van repetint comentaris de l’estil d’aquest de la p. 142: “Toda política lingüística futura que pudiera ir en detrimento del castellano en Aragón desvirtuaría, pues, la realidad histórica de la identidad de los aragoneses”.

Es desaconsella l’oficialitat de la llengua a la Franja, i pel que fa a l’en-

senyament, es recomana una assignatura voluntària de llengua catalana a l’escola, això sí, sense oblidar el castellà: “La enseñanza del catalán no debe ir nunca en detrimento de la del castellano. [...] no debe introducirse ninguna medida que aisle los niños de la Franja Oriental del castellano, lengua común para toda la comunidad aragonesa, para toda España y para todo el ámbito hispanohablante. Los niños y los jóvenes de la Franja de Aragón no deben verse privados de una lengua que forma parte de su propia identidad, de la de todos los aragoneses, desde hace muchos siglos, y de la de todos los españoles” [sic] (p. 147)

¿Quines mesures es deuen poder adoptar per tal d’aïllar els alumnes del castellà? ¿Potser

és un error i on hi diuen *castellano* hi volen dir *catalán*? Vejam: No hauria d’introduir-se cap mesura que aïlle els nens de la Franja Oriental del català, llengua comú per a les seues comarques i per a tot l’àmbit catalanòfon. Els nens de la Franja d’Aragó no s’han de veure privats d’una llengua que forma part de la pròpia identitat, de la de molts aragonesos, des de fa molts segles, i de la de tots els catalanoparlants. Oi que això lliga més?

En fi, és d’un estudi fet a mida per tal de demostrar la validesa d’unes opinions preestablertes: el tòpic que la gent de la zona només vol el català per a les situacions orals informals, que no passa res perquè hi haja diglòssia (a l’estudi en diuen “bilingüismo social”), etc etc. No cal dir que és decebedor que uns investigadors es conformen amb els tòpics i no vagen més enllà. Per sort, els temps han canviat i costa d’imaginar que avui en dia la Universitat de Saragossa publicués un treball d’aquestes característiques.

Licantropia a la Fira del Llibre 2015 de Saragossa

// MARINA D'ALGARS

Dissabte, 6 de juny, dia de molta calor, millor sol i calor que la pluja per a la fira del llibre. Passejo amb lentitud per observar els moviments de persones i expositors de llibreters i editorials. M'agrada d'anar a la fira del llibre; busco obres conegudes, alguna sorpresa editorial, autors que signen les seues obres... Sempre em resulta molt agradable un ambient de creació literària al carrer. I per contra, m'inquieta l'acceptació de les limitacions humanes relacionades amb la impossibilitat d'harmonitzar el desig de llegir, d'entrar a l'univers misteriós que amaguen les pàgines saturades de paraules, d'emocions i de sentiments, amb la realitat que suposa la vida quotidiana: feina, família i altres ocupacions que resten temps a la pràctica de la lectura. Llegir és un plaer i un luxe, també una rutina necessària que alimenta la necessitat de créixer per dintre.

De sobte, m'atrau la il·lustració d'una portada. Directament agafo el llibre *Sorpresa! Licantropia*, traduïda al castellà!

Vaig gaudir moltíssim en llegir *Licantropia* en català, després d'assistir a l'entrega del Premi Guillen Nicolau a Saragossa, fa tres anys, com una persona anònima entre amics i familiars dels premiats. En aquell moment, la meua timidesa em va impedir apropar-me i felicitar l'autor premiat.

La mirada s'eleva a llegir el nom de l'estand: *Gara d'Edicions*. Ge-

nia! M'interessa. He llegit moltes obres de Gara en castellà, en aragonès i en català. Recordo: *El tren de la Vall de Zafán*, extraordinària, *O prenzipet*, *A gollada d'o bosque* i *A plebia amariella*.

Ràpidament penso en el nombre d'amics i amigues que gaudiran com jo amb la lectura de l'obra. Agafo uns quants llibres i en el moment de preguntar el preu a la persona que estava allí, darrera un munt de llibres, sorpresa: era en Carles! Genial, l'autor i l'obra a la fira del llibre de Saragossa, i la seua

Carles Terès i Merxe Llop a la Fira del Llibre de Saragossa
MARINA D'ALGARS

dedicatòria i signatura ...

Conèixer la persona que ha creat una obra és emotiu. Aquesta volta, no vaig tenir cap problema en comentar amb el Carles diferents aspectes de la història o històries de *Licantropia*. Més tard, una cervesa i preguntes sobre les sensacions en connectar amb altres lectors fora del seu entorn quotidià. Interessant, em va comentar, en Carles.

Felicitats Carles, felicitats Daniel per una portada tan suggeridora, felicitats Chusé, felicitats Gara per aquesta nova criatura!!!

DONES

Juliette Binoche (París, 1964) // M. Llop

Coneguda com *La Binoche*, es filla d'un pare titellaire i d'una mare mestra. Educada en una família culta, des de ben petita s'inicià en l'art dramàtic; ha interpretat obres teatrals, de ball i debuta en el cinema amb Jean-Luc Godard, Jaques Doillon, André Téchiné. Companya de Leos Carax, a qui va conèixer en el rodatge de *Mauvais sang*, el 1986. Amb André Hallé va tenir un nen, Raphaël, el 1993 i cinc anys després, una nena, amb Benoît Magimel. Sembla que els seus amants han estat molt vinculats a la feina i el món artístic. La seua filmografia i premis és amplíssima, a nivell internacional va ser coneguda després de la interpretació amb Daniel-Day-Lewis a *La insostenible lleugeresa de l'ésser* (1987), o a *Da-*

mage, amb Jeremy Irons (1992). César per la millor actriu i nominada als Globus d'Or per *Tres colors: Blau* (1993). Oscar a la millor actriu secundària per *El pacient anglès* (1996). Va renunciar a treballar amb Steven Spielberg a *Jurassic Park* per rodar amb Krzysztof Kieslowowski, director i guionista de cine polonès, a *Tres colors: Blau*. Juliette Binoche, dona vital, de personalitat impactant, bona presència i una artista global per la diversitat de personatges que ha interpretat. Personalment sempre m'he identificat en algun aspecte dels seus personatges, especialment en la protagonista, Maria, de la darrera pel·lícula: *Retorn a Sils Maria*. Dones adultes: no us la perdeu!

Daniel Ibarz Cruellas, ballador de jota

// CARMÉ MESSEGUER

Daniel Ibarz (Fraga, 1963), que tothom coneix per Colàs (el nom li ve de son pare, que es deia Nicolàs) és el professor de ball del grup d'adults de l'Escola de jota de la Rondalla de la Penya Fragatina. La Rondalla Fragatina compta amb una trajectòria de més de 50 anys i ha portat el folklore aragonès arreu del món (Espanya, Europa, Xina, Brasil). L'Escola de jota és el planter on es formen les noves generacions de balladors i cantadors, però ara fa quatre anys es va iniciar un grup d'adults, on van fer cap des de gent que no havia ballat mai la jota fins a gent que havia estat "titular" a la Rondalla. El bon ambient i el mestratge rialler i alhora ferm del Daniel han donat com a resultat unes *Seguidillas de Lecina*, un *Bolero de Caspe*, unes *Seguidillas a Goya* i les jotes d'Antillón, de Zaragoza i de San Lorenzo (que Colàs ha fet tan seua que l'anomena de Sant Llorenç).

Daniel diu que va començar a la jota de jovenet perquè el van reptar unes amigues, que li va agradar i que

s'hi va quedar. Amb modèstia, explica que mai ha estat un ballador de primera, però que feien falta xics i fer colla. Li va agradar l'ambient que s'hi compartia i reivindica el gust de ballar la jota pel gust de fer-ho i de fer repertori. Amb la Rondalla va tindre l'oportunitat de viatjar per tot Espanya, a França, a Suïssa, a Alemanya, a Brussel·les... i assegura que el fet diferencial de la Rondalla Fragatina és que a l'hora d'eixir de viatge no s'hi fan diferències d'edat. Amb el traspàs del Julián Arellano, factòtum de la Rondalla durant força temps, es van repartir les feines i Daniel va passar a ser director de ball. Es va retirar de la Rondalla quan es va adonar que no podia seguir el ritme dels més joves i perquè pensa que cal donar-los pas, però quan li van proposar de portar un grup d'aprenents adults ho va acceptar gustós per poder seguir ballant la jota.

Professionalment, Colàs és fuster i va aprendre l'ofici al costat del seu pare. Té la fusteria al barri antic de Fraga i a camins rep grups escolars

Daniel Ibarz
CARMÉ MESSEGUER

que van a conèixer l'ofici. L'afició pels *beléns* li ve de petit: quan arribava el Nadal anava a veure'n per les cases, com era costum abans. Des que es va casar, va començar a muntar un naixement a ca seua, que va ampliant cada any, amb estructura de fusta i peces de compra o de factura pròpia fetes de fang, suro, ferro, roba... que treballa al detall ajudat per la dona, Glòria, i els fills, Sergio i Javier. La visita "al belén de Colàs" ha esdevingut un ritual de cada Nadal per a la seua colla.

U12

Missatge per al meu amic // Esteve Betrià

Torna l'estiu, i una altra volta ens arriba amb el juliol una onada de densa calor que ens destrossa el cos nafrat i l'ànima damnada. La ciutat se'ns desfà entre el cervell i els dits en cent mil bocins, talment l'herba seca que sempre ens envolta. Però ara només em ve la teua perenne presència, Paquito, i el buit irremeiable que arrosseguem des de fa mesos, des de ja fa massa temps, de la teua absència. I els teus ulls clars que fitaven al lluny amb intensa i detallada mirada.

Sé que ni els gatells ni les mates, prenys d'ergull, dels rancs del barranc ja no mos sabran fer l'ombra fresca en els maitins de maig; ni el sol de febrer mos refermarà l'esperit. I només em sé fer preguntes sense resposta: com mos ho farem ara per trobar per les estepes de Monegre –a tocar del terme de Fraga– els ous de la xurra o els de les *Miliaria calandra* (lo "triguero", com tu l'anomenaves)? I qui mos sabrà menar amb paciència controlada enta els patamolls de Vallporquera a l'espera de les darreres tartugues del Poble? Qui mos mostrarà on trobar *Candidatus Phytoplasma pini* (altrament dit 'granera de bruixes', 'empelt de bruixes' o 'escopinada de gegant', d'acord amb els llibres) com el que em feres notar camí del mas dels Sisalls? I només sé pensar en com riuries quan t'assenyalés la 'merda de bruixa' (*Nostoc commune*) mentre em fesses notar l'irònic encert del nom po-

pular català d'aquest plasmidi desconegut per a la gent del Poble.

On sabrem trobar les àrides eres de Vallasserra dominades pels caragols gitans (*Sphincterochila candidissima* dels llibres) o als erms inhòspits d'arreu les trufes nostrades (*Terfezia arenaria* i *Terfezia clavaryi*, també dels llibres) si encara ara –malgrat el teu mestratge– mos costa distingir el sisall (*Salsola vermiculata*) de l'ontina (*Artemisia lucentica*), la sabina (*Juniperus phoenicea*) del ginebre (*Juniperus oxycedrus*), el xop (*Populus nigra*) de l'àuber (*Populus alba*) o el romer (*Rosmarinus officinalis*) del bolcatopins (*Cistus clusii*)?

Mai no tindrem la teua clara paciència per escoltar com cal el cant dels ocells, i xalar amb intensitat de la seua harmonia; per distingir el dugo de dia (*Circaetus gallicus*) del dugo petit de dia (*Milvus migrans*), la griva (*Turdus viscivorus*) del tord (*Turdus philomelos*) o el turcatxo (*Columba palumbus*) de la sisella (*Columba oenas*).

Ja fa mesos, no gaires, que ens abandonà el meu amic Paquito –conegut civilment com Francisco Copons Revés– col·laborador esporàdic d'aquesta revista i intensament enamorat del seu (i el meu) poble. A poc a poc s'esmicolen els lligams que m'uneixen a un paisatge i una gent. I si encara no és prou intens és gràcies als amics, els vells i els nous.

Serés reflexiona sobre la crisi actual i les anteriors

// REDACCIÓ

Arran de les eleccions municipals, el diari *Ara* va publicar una sèrie de 27 suplementos especials – al llarg de les quatre setmanes prèvies als comicis– cadascun dels quals centrat en un municipi català. Els dossiers analitzen la realitat social i política d'aquestes ciutats, i també assenyalen els reptes que hauran d'afrontar al llarg del mandat que acaba de començar.

El 24 de maig, dia de les eleccions locals, i a mode de cloenda del tour territorial, l'*Ara* va publicar una extensa entrevista a Francesc Serés. L'escriptor, en conversa amb Antoni Bassas (la qual es pot recuperar sencera en vídeo a la pàgina web del diari), va fer un balanç general de la situació del país i de com s'hi ha arribat.

Bassas va resumir la ruta pels municipis que havia fet el diari afirmant que la crisi ha deixat el país convalescent, cosa que Serés va matisar: hi ha moltes zones que ja patien diverses crisis abans d'escla-

Francesc Serés
JULIO MORENO

tar la crisi financera dels últims anys. “El 2004 o el 2005, quan l'economia anava bé, hi havia una gran part del territori que perdia població. El sector agrícola ha patit successives crisis i hi hagut una gran davallada de la població que s'hi dedica: recordo haver viscut anys en què s'havia hagut de llençar tota la collita perquè no tenia sortida. I també hi ha hagut crisi de la indústria i la reconversió industrial: la primera deslocalització forta va ser la de Lear a Cervera”.

Serés va diagnosticar aquest escenari, que es barrejava amb l'eufòria de la bombolla econòmica, a *La matèria primera* (2007): “A partir del 2002 hi havia gent que guanyava molts diners, però que anava encadenant crèdits. Nois que invertien tot el que guanyaven en els alerons d'un cotxe. El creixement era infinit. I també es pot aplicar als pisos, viatges i a tota la despesa supèrflua que va fer la classe mitjana del país”.

L'escriptor va explicar que hi havia el convenciment que “es podia aplicar a la vida quotidiana els factors que enriqueixen l'economia financera”. Així, “[...] la plusvàlua no te la donava el teu esforç. Gent que no estava acostumada a comprar productes financers en va comprar. El repartiment del benestar es va convertir en repartiment de la plusvàlua financera. Tu podies comprar un paper que duplicava el seu valor. Era molt difícil resistir-se a això”.

NO SOM D' EIXE MÓN

Talent, destalent // Francesc Ricart

“Tenir destalent”, “estic destalentat”. Quina gràcia! Pot parèixer molt pueril, però em va emocionar sentir l'explicació del mot ‘talent’ durant l'acte de l'atorgament del 47è Premi d'Honor de les Lletres Catalanes al doctor Joan Veny. És cert que nosaltres, a Fraga si més no, avui no fem la paraula talent per parlar de la gana, però sí que fem servir el contrari ‘destalent’, desganat de ganes de menjar i d'ànim. Aquesta explicació referida a la paraula ‘talent’ formava part de la intervenció de Toni Gomila, autor d'*Acorar* un monòleg extraordinari, a partir de l'experiència de la matança del porc a Mallorca, en què reflexiona sobre la identitat dels pobles; Toni Gomila ens representà un fragment del monòleg i aleshores va “increpar” el savi Puyal sobre el ‘talent’ i jo em vaig emocionar. I això que ja havia deixat anar mes d'una llagrimeta amb Pep Gimeno *Botifarra* amb la cançó que diu “...d'allà on renaix de les cendres / el meu País València”; una cançó que et fa vibrar i sentir-te valencià, és a dir, una manera més de sentir-te català.

Al llarg de l'acte, conduït amb mestratge per Joaquim Maria Puyal, es va fer un recorregut a través de lletres de cançons per il·lustrar les funcions, de la llengua; no cal dir que també se'n va fer broma i frivolitat, arribant a allò de “Parole, parole, parole...”, buscant rebaixar la importància de la força de la paraula o fins i tot de picar l'ullet als qui es riuen de la importància de la llengua... Però no hi ha cap dubte: la llengua comuna, el català, és el bé preuat que Òmnium Cultural fa 46

anys vol enaltir premiant el recorregut d'una personalitat de l'àmbit lingüístic català i tots ens vam solidaritzar amb el guardonat i li vam mostrar l'agraïment per la feina pel bé comú.

Pel que ens toca a nosaltres –ens atoca, dèiem per referir-nos a un parentiu o a una apropiació, ara en diuen apoderament a tort i a dret– als que som i procedim de la part més petita del territori demogràficament parlant, sempre s'agraeix un punt d'autoestima, que et recorden expressions singulars que comparteixes amb els de la comunitat lingüística o, simplement, que t'anomenen ni que siga per allò de Salses... i de Fraga...

Dit això, i ultra la conclusió (encertada) que un és de llagrimeta fàcil, m'agradarà que compartiu amb mi les paraules finals del discurs de Joan Veny que em prenc la llicència de copiar: “La nostra llengua és una, de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó i l'Alguer” [...] “Davant tantes actituds hostils del govern central, fem vots per tenir un país normal, lliure, modern, obert al món, just socialment, fidel a les seves arrels, amb la llengua pròpia, el català, com a llengua preferent i amb convivència amb el castellà i també amb altres llengües. La nostra nit va ser molt llarga, però va sortir el sol, i ara cal esperar la plenitud del migdia. Quan somiem sols, només és un somni; però quan somiem junts, el somni es pot convertir en realitat”.

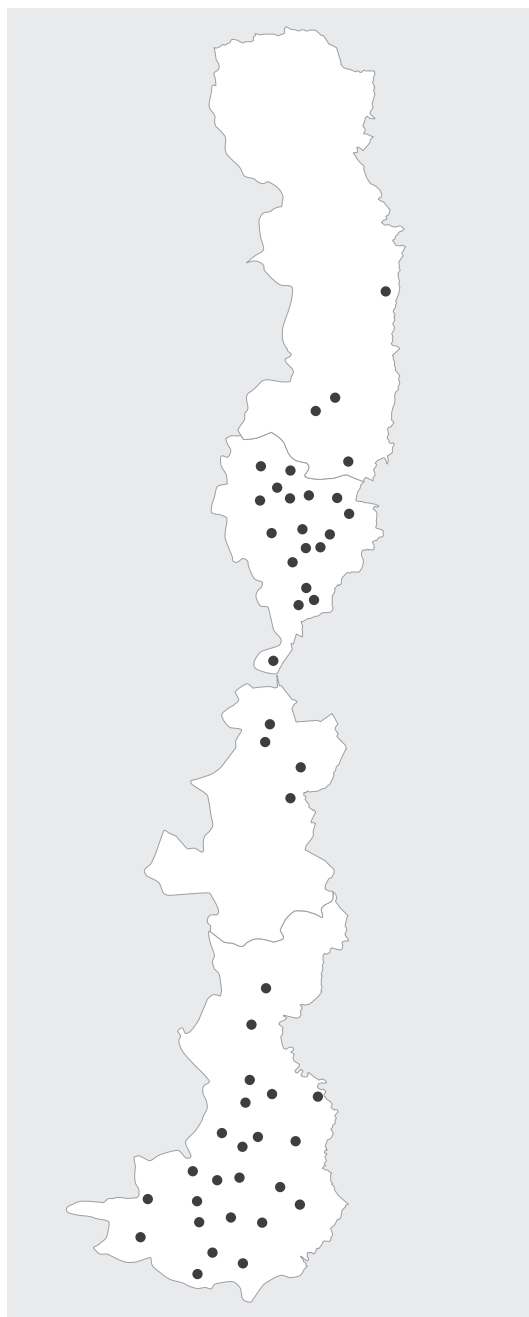
Doncs, ja ho sabeu, somiem; tenim tot l'estiu pel davant tot just després de Sant Joan... En acabar l'estiu, emprendrem el 27S per fer realitat el somni de molta gent.

Relats de llarg abast. Guerra Civil i col·lectivisme agrari a la Franja

// ASSUMPTA CASTILLO CAÑIZ

Amb notables excepcions, com l'obra recentment reeditada i ampliada de Renato i Encarnita Simoni sobre Queretes, des de la tesi de Julián Casanova de 1985 hem avançat poc pel que fa a l'estudi del col·lectivisme agrari aragonès, inclòs aquell de la Franja. No és que aquesta llacuna suposi una terrible diferència amb d'altres casos, com el castellà, el murcià o l'andalús, però per la rellevància del fenomen a la part oriental d'Aragó caldria esperar un interès més viu pel mateix, i sobretot més continu en el temps.

Sempre insisteixo en els aspectes que han fet del col·lectivisme agrari una matèria de segon ordre dins el panorama historiogràfic, tan prolífic, de la guerra civil. Fins ara n'havia trobat quatre: la seva dimensió "rural"; la seva estreta relació, i més en l'àmbit aragonès, amb l'anarquisme; estar al seu torn emmarcat en un context, l'espanyol, que s'ha concebut llargament com una realitat diferenciada de la resta d'Europa (més encara des de l'*Spain is different* de Manuel Fraga); i en darrer lloc ser una més de les "coses de la guerra", episodi i fruit només de la mateixa. No obstant, entre els elements que han condicionat el seu estudi n'hi ha encara un altre de ben rellevant: tenir Aragó com a teló de fons. O potser caldria matisar, la part d'Aragó que resta fora –i lluny– de la capital. La zona oriental de la regió i més específicament la Franja és un àmbit difícil de col·locar en les coordenades d'un estudi que s'ha basat molt sovint en les dinàmiques dels centres geogràfics de pes, com Saragossa o Barcelona. Tant és així que malgrat el temps transcorregut és molt difícil vèncer un dels mites que ha generat més consens dins i fora de l'acadèmia en allò tocant a l'extensió de les col·lectivitats: el de la "invasió" de les columnes. Rere aquesta lògica, l'evolució de les col·lectivitats queda sotmesa sempre i de forma quasi exclusiva a una triple con-

questa: primer anarquista amb les columnes, després republicana, i finalment franquista amb el trencament del front el març del 38. Però tot plegat va més enllà, ja que la veritadera conseqüència d'aquest relat ha estat relegar un dels protagonistes dels fets a un pla secundari i a una gairebé total immobilitat: què coi feien els i les habitants dels pobles mentre els anaven "alliberant" uns i altres? Aquesta mancança i de-

"Hi ha 51 col·lectivitats documentades al llarg de la Franja, entre les quals algunes de les més actives. Haurien reunit més de 30.000 col·lectivistes"

fecte de fons i de forma s'ha combinat sovint amb un relat local breu, pretesament fred i distant, que es limita a assenyalar que això va passar, era la guerra, punt.

Si alguna cosa he anat comprnent arrel del meu atansament al període a la Franja i del coneixement de la seva realitat actual, és l'abast del corró que han passat els molts anys de dictadura i les seqüeles posteriors damunt el que era un teixit associatiu sorprenentment viu i nombrós. Un possible remei, un dels molts que fan falta, passa per un necessari canvi de focus d'atenció en l'anàlisi dels fets ocorreguts en el transcurs de la guerra civil: de la perspectiva centrada en les vel·leïtats de la guerra i els seus perpetradors forans de manera gairebé exclusiva, cap a una mirada de llarg abast i sobre terreny que tingui en compte la construcció d'una cultura dual de fort arrelament i filtre locals, basada en un associacionisme ric i la progressiva reivindicació d'una territorialitat que salvés de la marginació geogràfica i de tot ordre aquells indrets que quedaven, precisament, lluny de tot arreu; quelcom que va ser molt present també en el desenvolupament de les col·lectivitats del 36.

Malgrat tot, aquest canvi d'òptica passa per un altre requisit imprescindible: que les i els habitants dels pobles de la Franja es busquin en aquesta història i la reivindicuin com a un dels elements que componen la seva identitat i tradició. Només recuperant aquella part de factura autòctona dins l'experiència es podrà realment atendre a les moltes complexitats que entranya l'estudi del fenomen i, d'altra banda, reclamar el lloc que aquest mereix en la transmissió de coneixement. I el que és encara més important al meu entendre: podran adequar-se alguns dels seus elements als marcs polític, social, econòmic i cultural actuals.

3^r EBREFOLK

Móra d'Ebre, 8 a 12 de juliol

17 tallers de ball, cant i instruments autòctons impartits pels millors especialistes

Matricula'!

I a la nit, vine a gaudir de la *Vellada de Versadors*, la *Ronda* i el *Burec*

Campus de música i ball populars de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià

UN CAMPUS IRREPETIBLE!

Matrícula i informació:
www.ebrefolk.cat

Més informació:

Campus de Música i Ball de les Terres de l'Ebre

T. 658.463.706 (Sergi)

Organitza

Patrocinen

Col·laboren

Museu d'Instruments Musicals de Benissanet

styli **13** locus

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: una eina d'intercanvi literari

Jesús Moncada: Teatre exponencial

En l'argot de la gent de teatre, dir un autor és dir-ne molt, però en el cas de dir Jesús Moncada és dir-ne més; és entrar en el paradís de la paraula.

Si és té la sort –i jo em compto entre els privilegiats– d'haver-ne preparat una actuació a partir de la seva obra, la immersió en el seu imaginari no només esdevé una experiència gairebé catàrtica, com ens diu Aristòtil, sinó també corprenedora. Catàrtica n'és la gran invasió als sentits que suposa el fet de paladejar els seus mots pels qui els hem d'emetre així com l'efecte de degustar-los pels qui els escolten; corprenedora és la hipnòtica llacuna de tràfecs humans a la que ens aboca. La prosa visual de Moncada permet aixecar els personatges del paper a l'escena amb tal grau d'espontaneïtat que hom perd de vista,

realment, les llines d'entre els gèneres literaris, atès, cal dir-ho, la senzillesa amb la que travà una complexitat narrativa de la mida de la que ell va saber fer-se'n mestre. Els personatges, d'ànima ricament vestida, desprenen aquell encanteri irresistible al que entregar-hi veu, gest, emoció..., ja que tot i emprendre accions oníriques, han estat construïts a partir de la quotidianitat més reconegible. L'univers Moncadià, està tan meticulosament ben estructurat que extreure'n petits bocins de vida esdevé natural; I això, simplement, el fa gran.

Sovint es cerquen novel·les que adaptar per a l'escena i, amb més evident espectacularitat, també pel cinema; no de tots els narradors, però, n'és apte enlairar els mons dalt d'un escenari. El cas de Moncada és ben singular en aquest sentit ja que l'atractiu que suposen pel medi escènic els seus contes, la seva ficció tota,

és tan evident com els enormes reptes que suposa la magnitud de la seva obra. Així mateix ho expressaven, per exemple, des de la Sala Petita del Teatre Nacional de Catalunya el dramaturg Marc Rosich i el director i actor Xicu

Masó la temporada del 2011/12 quan van oferir-nos la seva proposta d'espectacle a partir de peces que configuraren per a l'escena de l'enorme poliedre que és l'obra de Moncada, una Mequinensa mítica on els morts conviuen amb els vius; O, un altre exemple que ens plau de reviu aquí, l'enregistrament que l'actor i Director de la Fundació Romea, Carles Canut n'havia fet dient Moncada, sense dubtar-ne ni per un segon el poder captivador de la paraula de l'un en la veu de l'altre. I molt més proper, però no per això

menys entranyable, la sort que jo mateixa sotignant d'aquestes pinzellades escèniques vaig tenir d'oferir als assistents de la Gala anual que, al 2013, celebraren a l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, centre col·laborador de l'Institut de Estudios Altoaragoneses, a la Casa Ferrabràs de Torrent de Cinca i a raó del lliurament dels XVII Premis Josep Galan a la Normalització Lingüística, quan, durant la cloenda, vaig oferir una lectura dramatitzada de textos de Jesús Moncada, en un espectacle de petit format que vaig concebre per a commemorar els 25 anys de la publicació de *Camí de sirga*.

Incommensurable llegat a les nostres lletres catalanes, el que aquest autor aragonès ha deixat en el rastre universal de la literatura i de l'escena.

Marta Momblant Ribas

Iniciativa Cultural de la Franja

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja

Direcció:
Artur Quintana

Consell de redacció:
Pep Espluga
Loli Gimeno
Carme Messeguer
Hèctor B. Moret
Màrio Sasot

Disseny:
Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció
C/ Major 4
44610 CALACEIT
tempsdefranja@gmail.com

Impressió i producció
Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

Els textos del present *Styli locus* són dedicats a la memòria d'en Jesús Moncada, i els del de l'hivern hi aniran a la d'en Josep Galan. Ambdós fa deu anys que ens van deixar.

A la vora del riu no t'hi facis el niu

La meva àvia deia allò de “a la vora del riu no t'hi facis el niu”, però tot amb tot teníem l'horta al costat de l'Ebre i quan hi havia crescuda sempre repetia la mateixa pregària:

“Sant Francesc, Sant Francesc, advocat dels pobres, allibera'ns de la riuada i porta a aquesta casa pa, ous, vi i botifarra.”

Quan el dia allargava, l'àvia ens enviava a l'horta a recollir els ous de les gallines per a la truita del sopar. A l'estiu i les estones de solassa, els nens del poble acudíem a l'illa. Allí vivia el pirata que a més era el rei de tan singular insula. L'illa no sempre estava envoltada d'aigua, tenia una sendera que la unia a terra ferma i per allí hi accedíem en fila índia. El paper del Pirata era intercanviable, de vegades es guanyava amb alguna prova o et tocava per torn o per atzar. L'accessibilitat al regnat canviava tant com les regles del joc.

El pirata tenia un vaixell naufragat, un lloro sense plomes i un gos flac. Com tot pirata d'èxit tenia un tresor. El tresor era el més imaginari de tot i sempre era simbolitzat per una llauna de sardines plena de pedres del riu i de vegades per bales que li donava un llustre especial.

El que jugava amb el pirata havia de defensar el seu tresor, qui estava en l'altre bàndol havia de robar-li-ho. Les armes mai eren inofensives, la pedrada era una, la puntada, el cop de puny i sobretot l'empenta eren les altres. L'única cosa inadmissible era l'engany. Es jugava honoradament, cara a cara, sense estratègia ni embuts. Malgrat aquest fet sempre es feia alguna trampeta sobretot si intuïes que l'altre bàndol s'havia adonat del lloc en el qual havies amagat el tresor.

Aquell capvespre del 28 de juliol de 1945, un cop acabat el joc, em vaig quedar al riu amb l'excusa d'anar a l'hor-

ta a recollir els ous, però abans d'això em vaig entretenir una estona buscant un amagatall per amagar de nou el tresor. Hi havia una cova als voltants i vaig decidir amagar-lo darrera d'una mata prop de l'entrada. Quan pujava la costa, una mà forta em va agafar de l'espatlla. Un home bru amb metralleta lligada amb cinturó al pit em va mirar impassible.

—On vas criatura?

Jo que sabia que havia passat la guerra i que no me n'havia adonat per ser massa petit em vaig quedar mut, per qualsevol màgia, m'havia trobat una mena de soldat endarrerit.

—Se t'ha menjat la llengua el gat, menut?

En veure que em deia “menut” em vaig adonar que l'hipotètic soldat era de Miravet avall, perquè així em deien els homes que venien de per aquella zona i espantat com estava no vaig gosar més que a balbucejar la veritat.

—Anava a amagar el tresor —li vaig respondre, i li vaig ensenyar la llauna de sardines rovellada.

—Mira per on, nosaltres anàvem a fer el mateix.

I amb un cop d'ull vaig veure un arsenal d'armes que estaven darrera de la mata a la qual em dirigia.

—Això és per matar el de la veu de xiulet —em va dir l'home.

Se'm va fer un nus a la gola i no vaig dir res. Llavors l'home va cridar:

—Miquel mira qui m'he trobat.

Un jove amb barba curta, fusell en mà, va sortir de dins de la cova.

—Digues-li que se'n vagi i que no s'acosti per aquí en uns quants dies, ni ell ni les altres criatures que he vist fa una estona. Aquí estarem nosaltres.

—Ho has comprés menut? —em va dir el primer home.

—Sí senyor —li vaig dir amb el cap baix.

Acollonit com estava, als meus onze anys acabats de fer vaig saber el que era prometre alguna cosa per sempre.

Quan vaig arribar a casa la meva principal missió era esbrinar qui era l'home de la veu de xiulet que tan cruelment seria assassinat. Aleshores la meva única manera d'esbrinar les coses era preguntant, així que a la meitat del sopar vaig preguntar sense miraments.

—Calla —va dir el meu pare—, de política en aquesta casa no se'n parla.

—Bastant vam patir quan el iaio va estar a la presó. Al dictador ni nomenar-lo —va dir la meva àvia mentre recollia els plats.

La paraula ‘dictador’ va bombardejar al meu cap, com ho anaven a fer les magranes que havia vist.

—Diuen que s'arreglarà el castell i que vindrà a caçar —va afegir el meu pare.

—Per aquí que no s'hi acosti o li pegaré un tret. El que aquest home m'ha fet patir, no ho sap bé Déu —va murmurar la meva àvia.

Bé, ja sabia que Franco anava a ser assassinat quan li arreglessin el castell i vingués al poble a caçar. Aquells homes del fusell anaven a fer-li la feina bruta a la meva àvia i li anaven a pegar el tret que tant desitjava. Així que me'n vaig anar al llit ben content.

Al matí següent havia d'evitar que els nois s'acostessin a l'illa.

No va acudir-se'm res més que dirlos que havia trobat un lloc millor, el camí de la mina on al vespre algunes parelles anaven de passeig. Havíem de buscar un bon lloc amb visibilitat, arreglar-lo i a la nit a l'hora de la fresca acudir sigil·losament i espigar. Aquest va ser el nostre inici al voyeurisme que vam rematar ja de grans viatjant als cinemes de

Perpinyà. Aquí he de dir-vos que no vam tenir gaire èxit, no perquè les parcelles no fossin actives sinó perquè tot i la lluna plena de l'estiu estava molt fosc i actuaven a palpons. Encara que allò tenia l'encant del prohibit i secret, no n'enteniem el sentit; a més ningú ens va acaçar, que era el que més ens divertia quan feiem maleses, i no vam trigar en cansar-nos.

Aquella nit al sopar escoltant com un beneït vaig descobrir més coses. La meua mare va dir:

—La Tomasa ha rebut visita del marit.

—No era a la resistència a França? —va preguntar el meu pare.

—Sí, però es veu que preparen alguna cosa. El Miquel li ha dit que el dic-

tador vindrà al poble, que tenen notícies que volen enfonsar el poble sota l'aigua, però que això no passarà perquè abans li pegaran un tret.

—Déu vulgui, Déu vulgui —va murmurar la meua àvia.

—I com ho faran? —va preguntar el meu pare.

—Això no ho sé, però s'han ajuntat amb els maquis del Baix Ebre, i pel que es veu tenen tot el riu controlat fins al delta.

Hi havia paraules clau que ressonaven al meu cap, maquis, inundar el poble...

Al cap d'alguns dies vam tornar a l'illa i vam reprendre el joc. Guardar el secret era molt difícil, així que un dia vaig dir que tenia un secret.

—Explica-m'ho —em va dir el Pep.

—Ni parlar; he promès que no —li vaig respondre.

—Covard!, Covard! Tens por! Tens por! —Em va cridar el Quim. Allò va acabar en una baralla i uns quants blaus.

El temps va passar, el pont i el castell es van reconstruir. L'any cinquanta-set van començar les obres del pantà que van deixar el poble sota l'aigua. L'any seixanta Franco va arribar, viu i sa. La gent del poble va sortir a rebre'l amb una pancarta que deia: "Nos conquistaste en la guerra. Nos ganaste en la paz. Mequinenza está contigo"

Definitivament havíem perdut.

M. Antonieta Leonor Calvet

Una dona de bandera

El sorollet dels seus tacons al calcigar les rajoles feie girar cap a ella les mirades de tots els parroquians del cafè, com el toc d'atenció d'una corneta. Tots, grans i menuts, mos quedàvem hipnotitzats per aquella dona espaterant, impetuosa i simpàtica que entrava al bar a prendre una canya amb el seu marit, un estaquirot que no feie més que mirar al voltant amb por de què algú li disputare la seua presa. Alta però no desmanegada, amb aquella falda de tub que s'ajustava als seus malucs. El jersei elàstic remarcava les seues poderoses mamelles. La respiració dels hòmens se congelava amb l'aparició d'aquella femella. La meua, la primera. Ni alenava.

Només la vam veure un estiu. Passava les festes majors a una casa del poble.

No me podia traure del cap la seua imatge, l'olor que deixava al passar i la seua veu riallera. Quina dona, Mare de Deu, quina dona!

Van passar els anys. Un estiu vaig treballar fent de suplent dels carters de vacances. Vaig fer amistat amb l'administrador de l'oficina de Correus

i ell me va animar a preparar les oposicions per a carter. No era mala faena aquella, i guanyava un sou més que acceptable. Vaig obtenir la meua primera plaça a les terres altes de la província.

Va arribar el primer dia de la meua nova faena. Que nervis! Vaig classificar la correspondència amb l'ajut d'un carter veterà que coneixie el poble i que m'acompanyarie en la meua estrena. Amb una voluminosa cartera de cuir carregada de cartes, revistes i paperots vam eixir a donar voltes pel poble repartint el correu. La faena s'havia reduït per la proliferació d'ordinadors i Internet per les cases. Però calia entregar les cartes dels bancs i les caixes, la correspondència de l'Administració i poca cosa més.

—Tu no t'espantos pel que s'entigues o veigues —em va dir abans de tocar a una porta metàl·lica que obria el pas a un pati envoltat d'una paret blanquejada—. Una xica jove vestida amb xandall mos va obrir al moment. Sota els ulls li penjaven unes marcades ulleres de cansament, anava mal pentinada i la seua expressió em va semblar de patiment, un patiment constant i esgotador.

—Has de firmar-mos uns papers —li va dir el meu company—. És per a l'ajut que heu demanat per a ta mare.

—Passeu, passeu —va dir la noia mirant-me sorprenguda—. No li feu cas a ma mare —va advertir-mos—.

Va arrencar a caminar cap a dins de la modesta casa i natures dos la vam seguir.

Només entrar a la planta baixa, després de passar per un jardí secallós, van començar els crits. Una dona malvestida amb una bata embuatada, despen-tinada i calçada amb unes espartenyas foradades cridava incoherències a ple pulmó sense preocupar-se de la presència de dos estranys.

—Fill de puta, fill de puta! Qui son estos dos, qui són? Què volen, què volen? —deia amb crits que esgarrifaven.

La filla em va explicar que feia cinc anys, després de passar una depressió, li havien diagnosticat Alzheimer.

—Mon pare se'n va anar a comprar tabac i no n'ham sabut res més d'ell des d'allavontes, ni ganes —mos va aclarir la noia.

La xica no ho die però n'estave més que farta de sa mare. No li importarie

que se morire. Només així acabaria la seua esclavitud de bolquers, de cadira de rodes i de corretges per a lligar a aquella dona destarotada que un dia va estimar.

—I avui està tranquil·la. N'hi ha dies que està desentesa i no la podem calmar de cap de les maneres. Cride sense sentit a qualsevol hora, de nit i de dia. N'hi ha nits que no me dixen dormir. Estic molt cansada— explicava la filla, entre

resignada i desesperada.

La dona me va mirar amb cara inexpressiva mentre remugava unes paraules incomprensibles. Els llavis se li doblaven cap a dins de la boca. Li deuriem de faltar totes les dents, o ben avant.

Darrere d'aquella crosta de bogeria i malaltia me va parèixer entreveure un rostre que va ser jove i despert.

—Té alguna foto de com ere abans? —li vaig preguntar una mica avergo-

nyit a la xica.

—Sí, allí —va contestar mentre assenyalava una foto descolorida recolzada damunt de la tele.

Avanço unes passes dins del menjador d'aquella turmentada casa fins a posar els ulls a un pam de la foto. I, desconcertat, veig a la dona espantosa, impetuosa i simpàtica.

Lluís Rajadell

Camí de la memòria

Juli Micolau

Amant de la nostra llengua
Homenot dels nostres mots
Mostres clarianes de la llum
Univers de colors del riu viu
Convida a la vida dels llaüts
Entre el foc d'un cel rogenic
Anuncia dolça pluja o vent
De cerç o garbí per a la gent
A glops d'amor i fum
Fiten el contrast sec d'arbust
Punxenc, sang a l'arç, a l'erm
Observa els ulls, font i desig
Gel roent a la pell de l'estiu
Olor a l'aroma del fruit madur
Per l'entorn de l'aiguabarreig
De cara a l'històric poble vell
I a dalt, amunt la vila nova
Als peus d'uns murs costeruts
D'un castell fort i imponent
Sense ganyols per la batalla
Però ben tou per la badina
Amera d'estalls i vocables
A prop d'oficis entranyables
Per un món encara tendre
El dibuix d'un cor d'or blanc
I el meu seny massa verós
Pel joc de lletres al teu honor

Recordo un riu vigorós, serè i mític

Hèctor B. Moret

En homenatge a Jesús Moncada i, també, a Gerard Vergés; i amb l'ajut de tots dos.

Tot sovint retorna la nostra infància com íntima i secreta remor d'aigua. Recordo la frescor a l'estesa glera; recordo els vols d'orenetes (talment volves vives de l'estalzi més negre) i el de l'abellerol, acolorit com si fos un llampant vestit d'estiu. Recordo l'abellot brunzint per l'aire com un codís llançat amb una fona, l'ombra subtil de l'anguila a la sèquia, la madrilla platejada a les cales. Retorna el dens silenci quan es fonen —sempre entre Ebre i Segre— les aigües lentes.

Recordes un riu entre canyars, patern; parlo —Gerard amic— de l'horta antiua, dels aumetllers florits i el fenoll tendre, l'ombra dels xops i els gossos pels carrers. (Lluny, pel cel ras, va un estol d'estornells).

Recordes —Jesús amic— un riu profund, solcat per vells llaüts: els nostres mítics llaüts, esportellats com dagues oscades, carregats de carbó, escàlems, remes i navegants cantant dalt de la sama.

Recordo un crepuscle ample que posava or plàcid als àlbers de les mitjanes, punts de lluna a les ales dels butonis i aires daurats a les serres llunyanes.

Dolça remor de l'aigua en el record.

